

R. Nouwen

De Verloren Grens

De Germaanse invallen
en de Frankische kolonisatie
in onze gewesten

Gallo-Romeins Museum Tongeren, 39.

Provincie Limburg
Culturele Aangelegenheden
Hasselt 1988

Inhoud

Voorwoord	7
1 De literaire overlevering.	9
2 De archeologische nalatenschap	23
3 Kataloog	33
4 Noten	58
5 Bibliografie	59

1. De literaire overlevering

Na de dood van keizer Alexander Severus in 235 braken voor het *Imperium Romanum* onrustige tijden aan. Ook voor onze gewesten wordt de tweede helft van de IIIe eeuw een periode van terreur en rampspoed.

Aan de basis van deze malaise lag vooreerst de verzwakking en de teloorgang van het centrale Romeinse gezag. Dit uitte zich in talrijke burgeroorlogen en een voortdurende troonstrijd. Tussen 235 en 285 kan men 50 keizers en troonpretendenten tellen. Een verminderde aandacht voor de verdediging van de rijksgrenzen was het rechtstreekse gevolg hiervan. De verzwakking van het centrale Romeinse gezag en het feit dat de keizers en de troonpretendenten in hun voortdurende strijd om de heerschappij zonder aarzelen troepen aan de rijksgrenzen onttrokken, vormden een unieke gelegenheid voor de Germaanse stammen. De vijanden profiteerden immers van deze fundamentele verzwakkingen van de *limes* en vielen in verschillende golven het rijk binnen. Door deze invallen, zowel te land als over zee, die bij de aanvang ware stroomtochten waren, kwam een einde aan de *pax Romana*.

Over deze woelige tijden worden wij niet enkel ingelicht door de schriftelijke overleveringen. Ook de archeologische nalatenschap laat duidelijk zien dat de *limes* herhaalde malen door invallers werden doorbroken.

In dat licht schonk de opgravingscampagne van 1981 te Krefeld-Gellep zeer verrassende resultaten (afb. 1). Hier vonden de archeologen verscheidene begravingen van mensen en paarden die blijkbaar tijdens een gevecht gedood werden. Zij lagen in snel gegraven kuilen en bijgaven ontbraken volledig. In het plaatselijk *mithraeum*, het heiligdom ter ere van de Perzische licht- en zonnegod, werden eveneens de stoffelijke resten van 16 personen en 2 paarden aangetroffen. Geen van allen waren een natuurlijke dood gestorven. Onder de doden bevonden zich bovendien vrouwen en kinderen. Ook zij waren waarschijnlijk de slachtoffers van gevechten. Sommige overledenen droegen nog enkele voorwerpen bij zich die men hen niet had afgenomen. Een vrouw had een stoffen buideltje met 4 zilveren munten in de hand, waarvan de jongste ten tijde van keizer Valerianus (254-260) geslagen werd.

Deze graven kunnen zonder twijfel in verband gebracht worden met de eerste Frankische invallen vlak na het midden van de IIIe eeuw. Vooral 258/9 was een waar rampjaar. De Franken trokken ten noorden en ten zuiden van Keulen de Rijn over, overrompelden *Germania inferior*, verwoestten talrijke *castella* en burgerlijke nederzettingen en drongen tenslotte door tot in Spanje. De veelvuldige muntvondsten, de verlaten villa's en de vernielde dorpen wijzen inderdaad op een zeer onrustige en woelige periode.

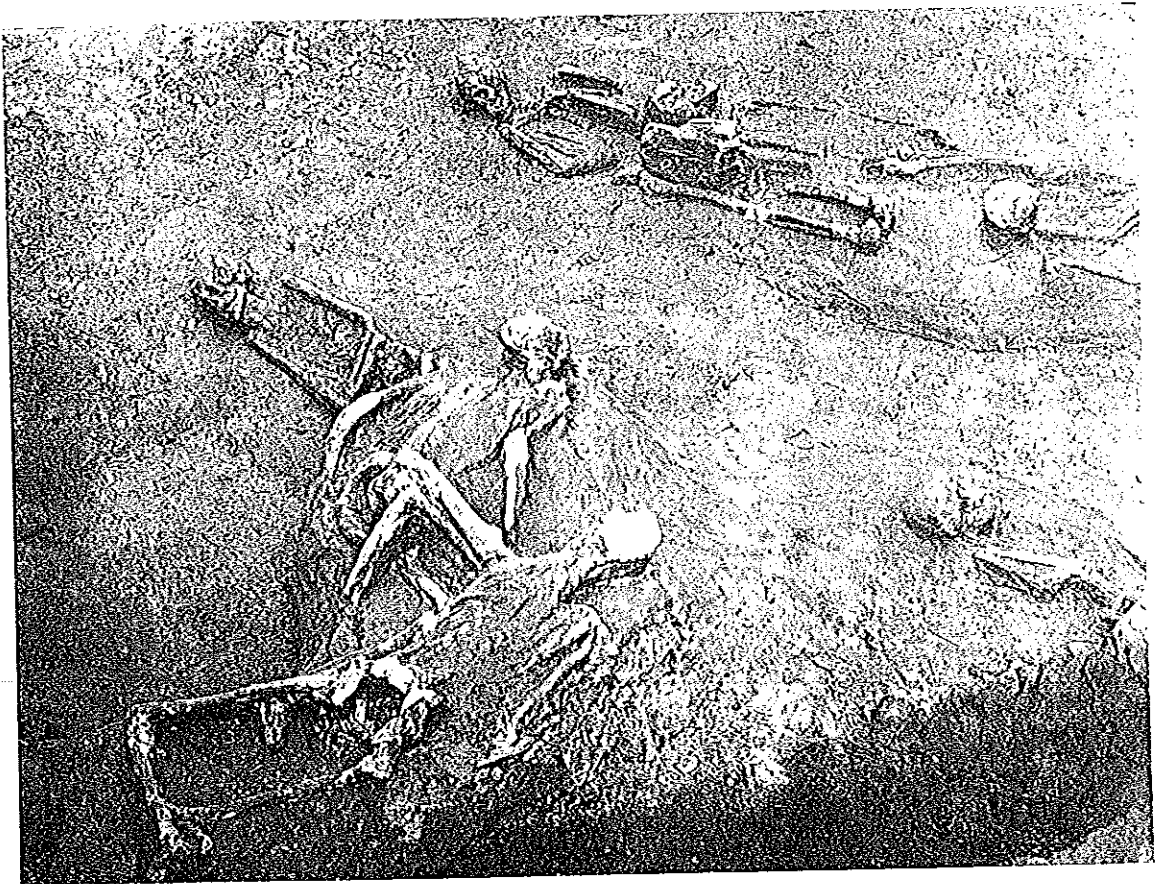
Over deze eerste invallers is in feite zeer weinig bekend. De stammen worden Germanen en Franken genoemd. Zij verschijnen voor de eerste maal in de *vita Aureliani* die samen met andere keizerbiografieën de zogenaamde *Historia Augusta* vormt. De schriftelijke bronnen voor deze eerste periode van de geschiedenis der Franken zijn hierover in feite zeer sober. De auteurs die de toestand hier in Gallië beschreven, waren over het algemeen geen ooggetuigen en zelfs geen tijdgenoten.

De mythologie laat de Franken afstammen van de Trojanen. Volgens Gregorius van Tours (538? - 594), met zijn *Historia Francorum* de eerste historicus der Franken, waren zij afkomstig van *Pannonia* en vestigden zij zich van daar in de Rijngebieden. Al bij al blijft hij echter zeer on-

precies betreffende de oorsprong van dit volk. Ook de *Tabula Peutingeriana*, een middeleeuwse kopie van een laat-Romeinse kaart uit de IVe eeuw, situeert de Franken in de Rijnstreek. Nu wordt algemeen aanvaard dat de Franken een amalgaam van verschillende volkeren vormen die gevestigd waren aan de beneden-Rijn. Hiertoe behoren o.a. de *Salii*, de *Chamavi*, de *Chattuarii* en de *Bructeri*. Zij hebben zich zeker niet steeds op dezelfde wijze gedragen en van een gecoördineerd optreden kan in ieder geval geen sprake zijn (afb.2).

De eerste Frankische raids maakten aan het Romeinse bevel duidelijk dat de grenzen van het *Imperium* zeer kwetsbaar waren. Men mag aannemen dat vanaf de eerste invasies het Romeinse oppercommando met de aanleg van nieuwe versterkingen begon. De zwakte van de Rijnverdediging maakte defensiewerken in de diepte in ieder geval noodzakelijk. De versterkte posten langs de weg van Keulen naar Bavaï zijn het best bekend. Zij functioneerden waarschijnlijk als een soort wachtposten gecombineerd met versterkte opslagplaatsen. De uitbouw van deze verdediging in de diepte werd tijdens de regering van Postumus (259-268) aangevat. Deze Gallische keizer die als *restitutor Galliarum* in 259 de macht naar zich toe getrokken had en daarmee de basis legde voor een rijk dat tot in 273 zou blijven bestaan, voerde een politiek gericht op het herstel van de oude grenzen en de vroegere welvaart. Hij slaagde er dan ook in de Frankische invallen gedurende een korte tijd te bedwingen. In 268 werd Postumus vermoord door woedende soldaten omdat zij Mainz niet mochten plunderen. Na zijn dood begonnen de invasies opnieuw. De jaren 270-275 waren reeds zeer verwoestend geweest. In 275/76 volgden echter de zwaarste invallen sedert lange tijd. Franken en Alamannen doorbraken de grens. Trier, Tongeren, Nijmegen, Doornik, vrijwel alle grote *vici* en een groot deel van de *villae* werden platgebrand en complete streken werden aldus ontvolkt. Geen enkele streek bleef van deze benden gespaard.

Er werd opnieuw orde op zaken gesteld door keizer Probus (276-282). De *vita Probi* (1) verhaalt dit als volgt: "*Nadat dit gebeurd was (nl. de officiële erkenning van Probus door de senaat) trok hij met een geweldig leger naar Gallië, dat na de moord op Postumus geheel in gisting was geraakt, maar na de dood van Aurelianus door de Germanen was bezet. Hij heeft daar echter zo*

Afb. 1. Krefeld-Gellep: massagraf uit het jaar 258/9 (?).

talrijke gevechten gevoerd en met zoveel succes, dat hij op de barbaren zestig steden terugveroverde en verder alle buit. En hoewel ze al op onze oever, ja zelfs rustig door heel Gallië zwierven, heeft hij ongeveer 400.000 man gedood die Romeins gebied in bezit hadden genomen en de rest over de Neckar en de Elbe teruggejaagd. Zoveel buit heeft hij op de barbaren gehaald, als zij zelf de Romeinen hadden ontstolen. Tegenover de Romeinse steden bouwde hij op barbaarse grond vestingen, en hij legde daar garnizoenen in".

Deze eerste invasies waren echte strooptochten. De invallers hadden meestal niet de bedoeling zich blijvend in onze gewesten te vestigen. Op het einde van de IIIe eeuw was Gallië een verwoeste provincie met vernielde stedelijke agglomeraties, dorpen en landbouwdomeinen. Vanaf de regering van keizer Diocletianus (284-305) breekt een periode aan van wisselende kansen. Sterke Romeinse invloed wisselt af met zwakte en op iedere zwakte reageerden de vrije stammen meestal onmiddellijk met plunderingen en invallen.

Keizer Diocletianus zelf voerde een krachtig herstelbeleid. In grote lijnen zag dit er als volgt uit. De grondslag van het bestuur werd de tetrarchie waarbij het rijk verdeeld werd onder twee *Augusti* en twee *Caesares*. Ieder van de vier bewindslieden droeg de verantwoordelijkheid voor een deel van het *Imperium*. Het bestuur van onze gewesten werd waargenomen door Maximianus die een groot deel van zijn energie diende te steken in de verdediging van de *limes*.

In tweede instantie werd er een aanvang gemaakt met de hervorming van het leger. Opvallend is de germanisering van de troepen. Dit fenomeen was niet nieuw. De onophoudelijke oorlogen van de IIIe eeuw verplichtten de keizers echter de ontstane hiaten op te vullen met barbaarse recruten waardoor dit proces in een ware stroomversnelling terecht kwam. Zij behielden gedeeltelijk hun traditionele bewapening en strijdwijze. Ondertussen behartigden Constantius Chlorus en Maximianus de verdediging van de grenzen en de oorlogvoering tegen de invallers terwijl Carausius de leiding had gekregen over de vloot. De acties bleven niet zonder succes zoals blijkt uit de *panegyricus*, in 291 door Mamertinus gehouden ter ere van Maximianus (2) : "Ook wat geschied is uit ontzag voor uw wapenen, als het ware resultaat van uw oorlogvoeren, ga ik voorbij, nl. het feit dat de Franken met hun koning kwamen om vrede vragen".

In een lofrede op Constantius Chlorus gehouden in 297 kan men lezen (3) : "Die streek, die de Schelde in zijn kromme loop doorstroomt en die de Rijn omvat tussen zijn twee armen, herwonnen en schoongeveegd door uw goddelijke acties, O Caesar,..."

Ook Carausius behaalde tussen 283 en 285 schitterende overwinningen op de piraten van de Noordzee. In 287 trok hij echter zelf de macht naar zich toe en vestigde zijn rijk in *Britannia*. De troepen van de *usurpator* bestonden volgens de panegyristen voor een belangrijk deel uit Franken die hij eerst op zee had overwonnen en vervolgens in dienst had genomen. De macht van Carausius werd in 296 definitief gebroken door Constantius Chlorus.

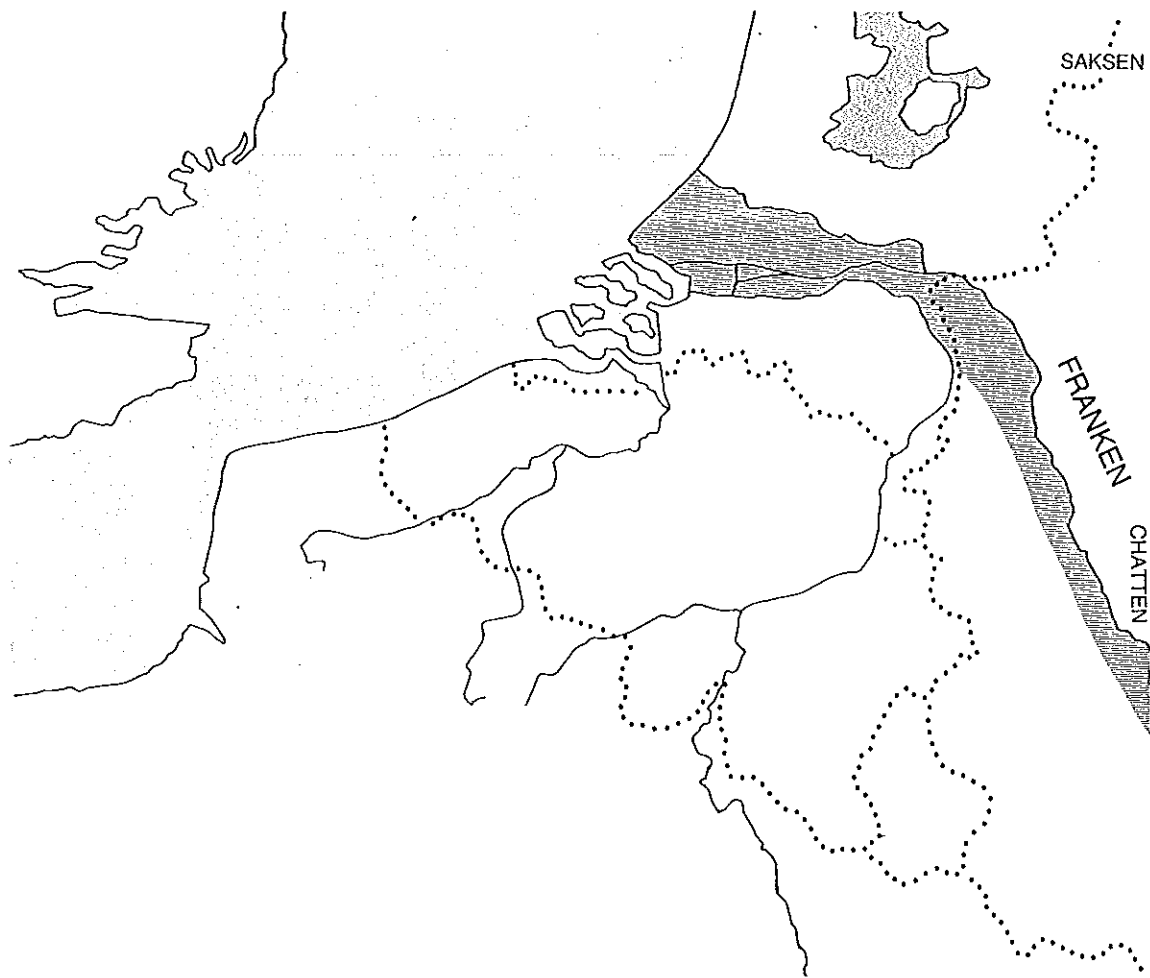
De overwonnen Franken werden naar verschillende streken binnen het Romeinse rijk gedeporteerd waar zij verplicht werden de verlaten landerijen te bewerken. In 297 prijst een *panegyricus* Constantius Chlorus als volgt (4) : "Door uw overwinningen, onoverwinnelijke Caesar, bloeit al wat onbewoond is in het gebied van Amiens, Bayeux, Troyes en Langres weer op, omdat de barbaar daar als boer werkt".

In 310 werden zelfs krijgsgevangenen van over de Rijn naar verlaten domeinen binnen het Rijk gedeporteerd (5) : "Wat zal ik nog eens spreken over stammen diep uit Francia, die weggesleept zijn, nu niet meer uit die streken, die de Romeinen vroeger binnen waren gevallen, maar uit hun oorspronkelijke, eigen gebieden, van de uiterste kusten van het barbarenland, om neergezet te worden in verlaten streken van Gallië en om de vrede van het Romeinse rijk door hun arbeid te bevorderen".

De geciteerde teksten tonen duidelijk het economische karakter van deze bevolkingsgroepen, die in het vervolg *laeti* genoemd worden, aan. De gevangenen genomen Germanen werden als *coloni* in de verwoeste en verlaten gebieden van Gallië ingeplant en dienden de landbouwdomeinen opnieuw in cultuur te brengen.

De *laeti* werden gevestigd op de *terrae laeticae*. Dit waren grote samenhangende landerijen, gesloten nederzettingen waarbinnen zij een relatieve vrijheid genoten. Hierdoor leefden zij afgezonderd van de Gallo-Romeinse bevolking. Dit isolement wordt ook bevestigd door het huwverbod tussen *laeti* en Romeinse burgers dat in 370/373 uitgevaardigd werd.

100 jaar na deze eerste vestigingen belicht de *Notitia Dignitatum* uitdrukkelijk het militaire karakter van deze *laeti*. Het gaat hier om een bestuurlijk ambtsboek ten behoeve van de administratie en het werd opgesteld kort na 395. Tot 425 werd het herhaaldelijk bijgewerkt. Dit document schenkt de omschrijvingen van de 12 eenheden der *laeti*, verdeeld over Noord-Gallië,

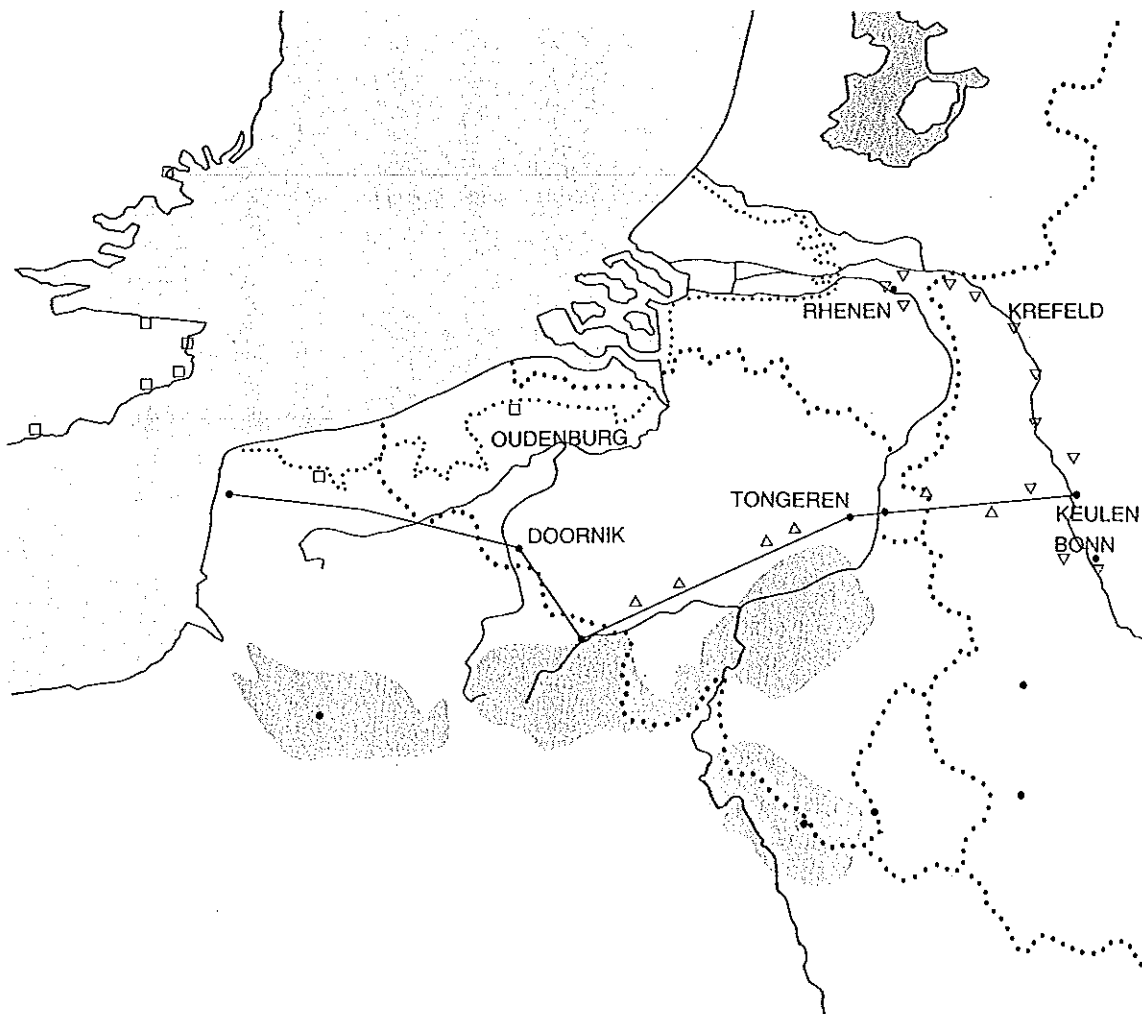
Afb. 2 De Germaanse stammen aan de Rijn grens in de tweede helft van de IIIe eeuw.

ieder onder leiding van een praefect. De meest noordelijken worden in de *Notitia Dignitatum* vermeld als *praefectus laetorum lagensium prope Tungros Germaniae secundae*. Zij verschijnen hier als soldaten in dienst van de administratie van het laat-Romeinse keizerrijk. Zij waren in die zin ook verspreid over de Gallische provincies als reguliere soldaten in het militaire apparaat.

Wegens hun belangrijk aandeel bij de verdediging van Noord-Gallië hebben zij gaandeweg aan macht en betekenis gewonnen en zijn ze sedert de regering van keizer Julianus (361-363) een steeds grotere rol gaan spelen in de krijgsmacht en gans het politieke leven van het late keizerrijk. Dit heeft hen vermoedelijk ook een aanzienlijke sociale opgang opgeleverd en stelde hen in staat een zekere welvaart te verwerven. De *laeti* slaagden er waarschijnlijk ook in zich meer en meer sociaal te integreren in de Gallo-Romeinse maatschappij. In die zin dient men het verbod op de gemengde huwelijken te interpreteren.

Misschien mag men in deze vroege periode naast, doch sterk onderscheiden van de *laeti* ook reeds spreken van *foederati*. De betrekkingen tussen de Romeinen en de *foederati* werden geregeld door een *foedus*, een verdrag. In ruil voor militaire hulp onder leiding van de eigen aanvoerders mochten deze stammen bepaalde gebieden binnen de rijksgrenzen bezetten en bewonen met behoud van de eigen autonomie. Door een dergelijk *foedus* werden de Germaanse aanvoerders tegelijk Romeinse officieren. Het ging hier zeker niet om één enkele stam, maar veeleer om een veelvoud van afzonderlijke en onafhankelijke groepen waarmee telkens een nieuw verdrag werd gesloten.

Vanaf wanneer men werkelijk van *foederati* mag spreken, is uiterst moeilijk te zeggen wegens het ontbreken van gedetailleerde teksten. Sommigen zijn geneigd de *foederati* reeds zeer

Afb. 3 Gallië in de laat-Romeinse tijd.

1. Forten van de Litus Saxonicum; □
2. Versterkte steden; •
3. Versterkingen langs de baan Bavai-Keulen; △
4. De Rijnlimes; ▽
5. De laeti.

vroeg, zelfs in de voor-Constantijnse periode, te plaatsen. Zij zouden in die tijd een soort van bufferzone aan de Romeinse grens gevormd hebben.

Anderen hebben het er echter moeilijk mee om dan reeds van werkelijke *foederati* te spreken en zien dezen liever een eeuw later ontstaan.

In het licht van deze probleemstelling zijn de teksten over de strijd van keizer Constans tegen de Franken in de jaren 340 en volgende interessant. De kronieken en notities van Hieronymus (6), Hydatius (7) en Cassiodorus (8) spreken van "*pax cum eis facta*", "*pacati*", "*in pacem recepti sunt*". De vraag blijft hoe dergelijke zinssneden dienen geïnterpreteerd te worden.

Ammianus Marcellinus (9) verhaalt dat in 358 een groep *Salii* zich aan de latere keizer Julianus overgaven (*se dedentes*). De terminologie van Ammianus duidt er inderdaad op dat het hier om *dedititii* in plaats van *foederati* gaat.

In ieder geval heeft men de indruk dat de Romeinen meer en meer op de Germanen aangewezen waren, zowel voor het cultiveren van de uitgestrekte domeinen als voor de verdediging van het rijk.

Vanaf het begin van de 5e eeuw kan men met zekerheid van *foederati* spreken. Het verbond van de Gallische Franken en andere stammen met Aetius in de slag tegen de Hun Atilla in 451 illustreert duidelijk de nieuwe rechtsstatus van deze volkeren. Vroeger waren zij soldaten van de Romeinen, nu bondgenoten.

Afb. 4 Vieuxville, graf 151
(1ste helft van V eeuw).

Tenslotte handelen de teksten ook over de *gentiles*, Germanen die individueel of in groep vrijwillig in het Romeinse leger dienst namen. Het gaat dus niet om krijgsgevangenen zoals de *laeti*, noch om afzonderlijke legerafdelingen onder leiding van een eigen aanvoerder zoals de *foederati*. Zij waren integendeel volledig in de Romeinse *auxilia* geïntegreerd.

In 305 doet Diocletianus afstand van de troon. Dit betekent in feite ook het einde van de tetrarchie. Door zijn overwinning in de veldslag bij de Milviusbrug in 312 tegen Maxentius verwierf Constantijn (306-337) de alleenheerschappij.

Van zodra hij in 306 aan de macht kwam, was de keizer verplicht om opnieuw tegen de Franken ten strijde te trekken. Op de eerste plaats zorgde Constantijn voor de consolidatie van de heroveringen van zijn vader. Dit gebeurde ondermeer door het bouwen van een vaste brug over de Rijn bij Keulen en de stichting van de stad Deutz, het antieke *Divitia*. Hiertoe diende Constantijn echter ook over de Rijn de stammen binnen hun eigen territorium te bestrijden. De opstanden van de Germanen werden door de keizer brutaal onderdrukt. De *panegyricus*, gehouden in 310 vertelt ons hierover het volgende (10) : "Gij hebt bewerkt door het aanrichten van verwoestingen in het land der *Bructeri*, dat de wilde barbaren op de knieën gedwongen werden, en dat de vijanden niet alleen de dood van hun koningen betreurden".

Een globaal overzicht van de krijgsgeschiedenissen voor 321 somt de verschillende stammen op waartegen Constantijn ten strijde trok : De *Bructeri*, de *Chamavi*, de *Cherusci*, de *Lanciones*, de *Alamanni* en de *Tubantes* (11).

De legerhervormingen die reeds door keizer Diocletianus aangevat werden en tot doel hadden de mobiliteit en het dynamisme van de troepen te bevorderen, werden verdergezet. De *comitatenses*, de troepen die onder leiding van een *magister equitum* de keizer begeleidden en dus een mobiel leger vormden, werden in het binnenland van Gallië gekantoneerd. De *limitanei* onder leiding van een *dux* met residentie te Keulen, zorgden voor de verdediging van de Rijn-grens. Tenslotte vervingen de *scholae palatinae*, de bereden paradietroepen van de keizer de praetoriaanse troepen. Deze *scholae palatinae* bestonden haast uitsluitend uit Germanen die

van hieruit doorstootten tot de hoogste militaire posten. Het bestaan van legereenheden zoals de *cohors VII Francorum*, de *ala I Francorum*, en de *ala VIII Francorum*, doen vermoeden dat ook de *auxilia* meer en meer samengesteld werden uit Germanen. In ieder geval wordt de germanisering van het Romeinse leger door de hervormingen van Diocletianus en Constantijn een karakteristiek kenmerk van de militaire geschiedenis van de IVe eeuw.

De sperforten, *castella* en *burgi* ter verdediging van de *limes*, het weggennet en de rivieren vormen een ander aspect van de hervormingen. Uit Zosimus, *Historia Nova*, II, 34 blijkt dat hieraan reeds ten tijde van keizer Diocletianus hard werd gewerkt. En hoewel dezelfde auteur op het beleid van keizer Constantijn dienaangaande fundamentele kritiek heeft, mag men toch stellen dat dit aspect een belangrijke rol bleef spelen in het herstelbeleid.

Tot de *Litus Saxonicum*, de verdedigingslinie langs de Gallische kust behoorde het *castellum* van Oudenburg. Deze legerbasis klimt op tot de IIe eeuw. Het militaire grafveld dat aan het *castellum* verbonden was, behoort tot de laatste fase van de Romeinse bewoning en kan chronologisch in de tweede helft van de IVe eeuw (340-405) gesitueerd worden.

De weg tussen Keulen en Boulogne-sur-Mer, via Tongeren en Bavai, vormde de zgn. *Limes Belgicus*. De versterkingen langs deze heirbaan werden blijkbaar niet gelijktijdig opgericht. Deze weg heeft nooit de functie van een lineaire grens gehad, maar wel van een versterkte weg binnen een bredere grenszone. De opvolger van Constantijn, keizer Constans (337-350), ondervond opnieuw ernstige moeilijkheden vanwege groepen invallers. In de schriftelijke bronnen treft men immers vooral vanaf ca 340 berichten aan die er op wijzen dat de Franken weer in beweging waren. Aan deze situatie heeft men blijkbaar niet dadelijk het hoofd kunnen bieden. Tekenend hiervoor is de *Oratio*, LIX, 130/1 die Libanius in 348/9 hield. De vrede met de Franken waarvan in deze rede sprake is, werd nergens toegeschreven aan een schitterende overwinning van de keizer, doch leek eerder te zijn bekomen na concessies vanwege de Romeinen. Toen de keizer in 350 vermoord werd volgden opnieuw grootscheepse invallen. De verbonden troepen van de Franken en de Alamannen verpletterden de Romeinse strijdkrachten.

De jaren omstreeks 355 kunnen vergeleken worden met de crisisperiode van 275 en later van 406. De archeologie illustreert op een zeer treffende wijze deze catastrofe. De muntschatvondsten en de sporen van verwoestingen allerhande wijzen op een grote onrust ten gevolge van deze invasies.

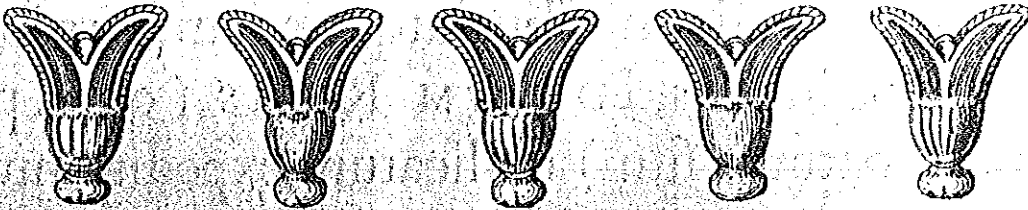
In deze periode komt een nieuw gegeven naar voor. De grensstammen vallen niet zozeer meer binnen met het oog op buit, maar doen dit veeleer met de bedoeling zich in de veroverde gebieden blijvend te vestigen.

De latere keizer Julianus heeft de onrust opnieuw kunnen doen keren. Eerst heeft hij de rust binnen de grenzen hersteld. In 356 versloeg hij de Alamannen te Straatsburg en heroverde hij Keulen. In 357/8 verovert zijn generaal Severus twee *castella* langs de Maas die door Franken bezet werden. Ammianus Marcellinus schetst in zijn *Res gestae* deze gebeurtenissen als volgt (12): "*Severus, marcherende over Keulen en Gullik naar Reims, stootte op zeer sterke, in onverdedigd gebied stropende, afdelingen Franken, die zich, uit vrees voor het inmiddels teruggekeerde leger, in twee versterkingen, die vroeger verwoest waren, hadden verschanst. Julianus besloot hen te belegeren. De Maas stroomde er langs. In uiterste wanhoop hebben zij zich vrijwillig overgegeven. Een groep Franken, die uitgetrokken was om hen uit het gevaar te ontzetten, is weer teruggetrokken naar het eigen land, zonder iets verder te ondernemen, toen ze hadden begrepen, dat deze gevangenen weggevoerd waren. Hierna trok Caesar naar Parijs om te overwinteren*".

Het voorjaar van 358 wordt ondermeer bepaald door de ontmoeting tussen Julianus en de Franken. Ammianus Marcellinus die tijdens deze gebeurtenissen leefde verhaalt dit als volgt (13): "*Hij richtte zich het eerst van allen tot de Franken, wel te verstaan die Franken, welke men gewoonlijk Saliërs noemt. Zij hadden het verstaan een tijd tevoren in de gouw Toxandria, op Romeins gebied, zich brutaalweg metterwoon te vestigen. Toen hij (Julianus) te Tongeren gekomen was, kwam hem daar een gezantschap van de Saliërs tegemoet. Deze gezanten liet hij, met geschenken beladen, weggaan. Snel als de wind volgde hij hen, toen zij vertrokken waren, terwijl hij Severus liet oprukken langs de oever (van de Rijn). Zo viel hij hen plotseling allen aan, sloeg hen gelijk een bliksemschicht neer. Zij smeekten meer dan dat zij weerstand boden en toen ze zich met hun bezittingen en hun kinderen aan hem overgaven, nam hij hen onder zijn bescherming, daarmee het resultaat van de overwinning aanwendend om zijn genade te tonen, wat hem zelf tot voordeel strekte*".

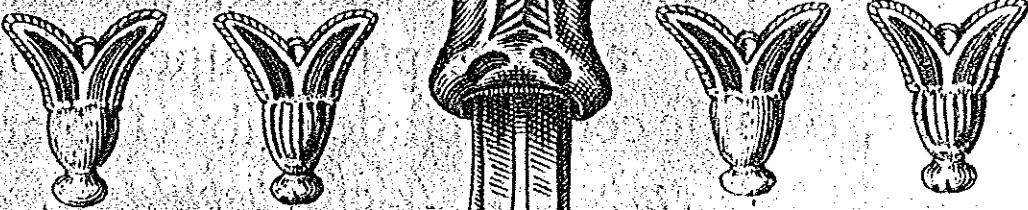
Deze Saliërs maakten waarschijnlijk van de troebele situatie ten gevolge van de usurpatie

Apes aurea gemmata.

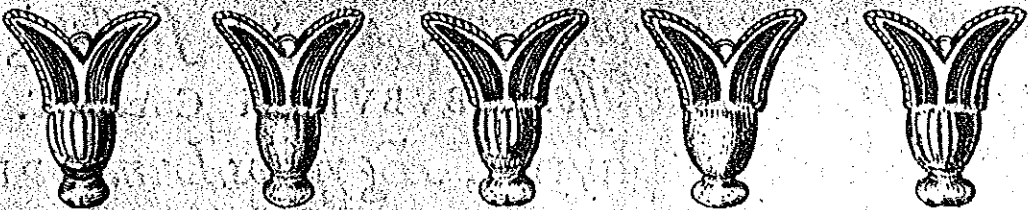
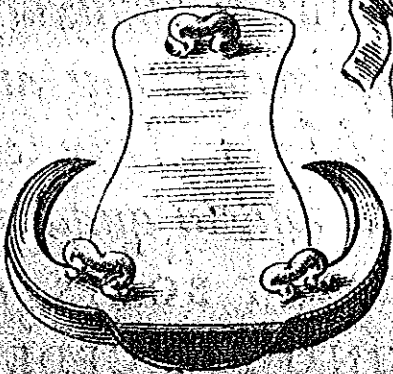
Idolum Regis.

aper tum.

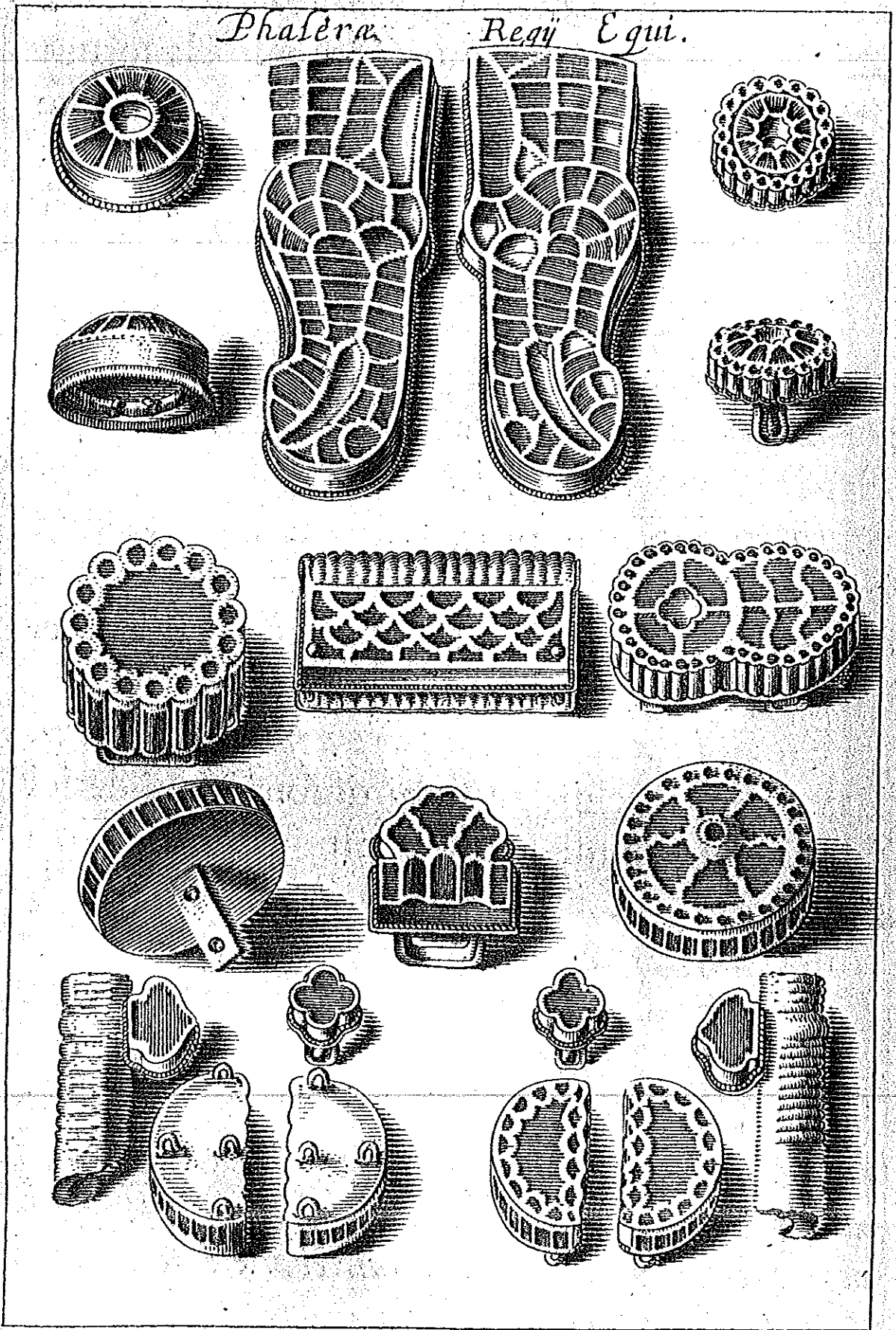

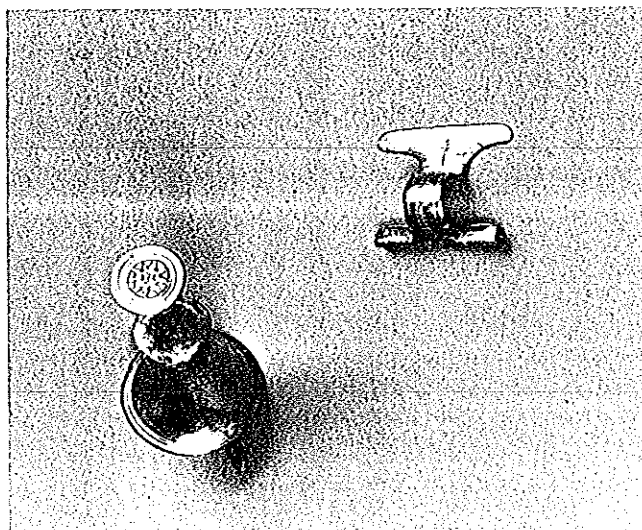
aversum

inversum.

Phalera Regii Equi.

Afb. 7 Stutzarmfibula
uit graf 88 van Oudenburg
(2e helft van de IVe eeuw).

van Magnentius in de jaren 350-353 gebruik om hun gebied ook over *Toxandria* uit te breiden. Deze expantiedrang was een gevolg van de druk van de Chamaven. Hierdoor hadden de *Salii* het verdrag dat zij vermoedelijk omstreeks 341 met de Romeinen gesloten hadden, gebroken. Deze eerste overeenkomst hield waarschijnlijk in dat zij zich in de Betuwe mochten vestigen. Dit verdrag werd niet vernieuwd. Zij mochten zich wel blijvend in *Toxandria* vestigen.

Deze *Salii* zijn aanvankelijk te beschouwen als *dediticii*. Zij hebben zichzelf en al het hunne aan Julianus overgegeven. Zij werden echter *de facto* als bondgenoten en verdedigers van het *Imperium Romanum* aanvaard en vormden zo een buffer tegen Germaanse invallen.

Ondertussen hield Julianus zich volgens onze zegsman Ammianus Marcellinus ook bezig met de organisatie van de verdediging van de provincies en de herstelling van de vernietigde versterkingen. In 360 wordt Julianus keizer. Op een inscriptie van het jaar 361/2 (*I.L.S. III, 8945*) wordt hij wegens zijn successen in de strijd tegen de invallers met de eretitels *Germanicus Alamanicus Francicus* vereerd. In 363 sneuvelt Julianus echter reeds in de strijd tegen de Perzen.

Vanaf het midden van de IVe eeuw ontstonden vermoedelijk ook de hoogteversterkingen zoals deze van de Hautercenne te Furfooz. Zij zijn verbonden met de zogenaamde *laeti*-necropolen die veelal in deze periode hun aanvang nemen. Hier waren stevig bewapende overwegend Germaanse hulpstroepen gelegerd met de opdracht aan de barbaarse benden weerstand te bieden.

Het werk van keizer Julianus hield geen stand. Kort na zijn dood begonnen de invasies opnieuw en de toestand in onze gewesten verslechterde aanzienlijk (14): "*De Franken en de Saksen, hun naburen, teisterden echter de streken van Gallië, waar zij allen konden uitbreken, over land of over zee, terwijl ze verschrikkelijk plunderden en brandden en alle gevangenen vermoordden*". In een andere passage verhaalt Ammianus Marcellinus hoe Saksische troepen in 370 bij *Deuso* op een bloedige wijze verslagen werden. In Hieronymus' *Chronicon* wordt deze veldslag eyeneens, maar veel soberder, vermeld.

Het laatste kwart van de IVe eeuw was een moeilijke tijd. Interne moeilijkheden verzwakten de Romeinse macht in Gallië aanzienlijk. De invallen verergerden deze toestand in hoge mate. In deze context dient men de dood van de lijfwacht Viatorinus te plaatsen, die na 30 dienstjaren in de nabijheid van Deutz door een Frank tijdens gevechten werd gedood (*C.I.L. XIII, 8274*). Niettemin wist de Romeinse macht zich telkens te herstellen. Hiervoor deed zij wel beroep op "buitenlandse" toppers. Zo wist de Frankische generaal Arbogastus de grenzen van Noord-Gallië te herstellen. Keizer Theodosius vertrouwde bij zijn dood zijn twee zonen, Arcadius en Honorius, toe aan de Vandaal Stilicho. Dezen, onbekwaam en vaak ook ongenegen tot de regeringstaak, zagen geheel af van het opperbevel over het leger en lieten dit aan hun beschermheer over.

Inderdaad vormden vanaf het einde van de IVe en het begin van de Ve eeuw de barbaren niet enkel de belangrijkste factor in het Romeinse leger. Tevens kregen zij een zeer sterke politieke

◀ Afb. 5-6 Het vorstengraf van Childeric, J.J. Chifflet, *Childerici I Francorum Regis*.

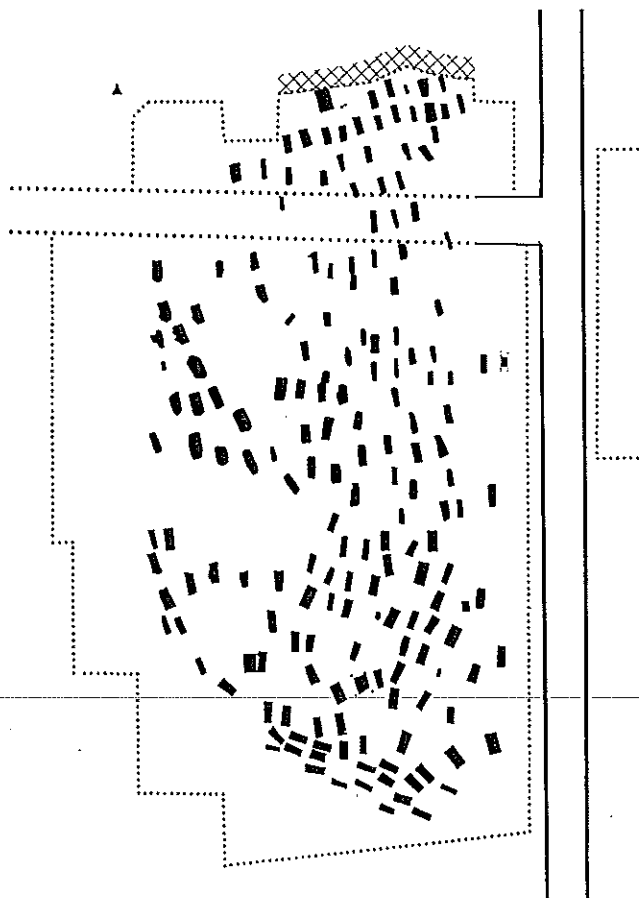
invloed. De burgerlijke en militaire verantwoordelijkheden gingen volledig samen. De mythe van het eeuwige Rome is in de Ve eeuw in feite totaal verbleekt.

Indien het bij het begin van de IVe eeuw nog moeilijk is de graad van germanisering in het Romeinse leger te evalueren, dan schenkt de *Notitia Dignitatum* bij het begin van de Ve eeuw relatief preciese gegevens. Een belangrijk aantal hulptroepen waren uit Germanen samengesteld. Men kon in feite niet meer naast het doordringen van de barbaren in het officierenkorps doorkijken. Het aantal Germaanse officieren kan nauwelijks geschat worden. Van de ca. 60 Franken die in de IVe eeuw bij naam bekend zijn, klommen ongeveer 20 in de loop van de eeuw op tot *magister militum*.

Vanwege de Romeinse burgers kwam hiertegen reactie. In het jaar 399 hield bijvoorbeeld Synesios van Cyrene, een scherpzinnig waarnemer van zijn tijd, een voor de Germanen vijandige redevoering. Hierin eiste hij de verwijdering van alle barbaarse soldaten en officieren, als pest voor het *Imperium Romanum*, uit het leger en in het bijzonder uit de senaat.

Vanuit het oosten verspreidde zich deze anti-Germaanse houding ook over het westen van het rijk waar de discussies over het Germanenprobleem tot dan toe een eerder "literair" karakter hadden. Uiteindelijk werd deze vreemdelingenhaat zo invloedrijk dat dit bijvoorbeeld in 408 leidde tot de val van Stilicho. Door intriges en persoonlijke vijanden verloor hij het vertrouwen van de keizer en de steun van het leger. Tenslotte werd hij gevangengenomen en onthoofd. In 406 vond de catastrofe van de St. Sylvesternacht plaats. Bij de massale invallen van Germanen, Vandalen, Sueven en Burgonden werd de Rijn grens bij Mainz doorbroken en werden grote delen van het Romeinse grondgebied door binnendringende stammen overstroomd. Keulen en Trier ontsnapten wel aan de totale verwoesting, doch de Romeinse troepen waren onbekwaam om de moordende benden tegen te houden. De Franken probeerden overeenkomstig hun verdragen met de Romeinen de barbaren tegen te houden. In 410 veroverde Alaric Rome. Na deze invasies kon de Romeinse macht zich niet meer herstellen.

Deze dramatische gebeurtenissen beletten echter niet dat auteurs en literatoren zoals Claudius Claudianus of zijn Christelijke collega Aurelius Prudentius Clemens zelfs nog in volle Ve eeuw lof op Romes grootheid bleven uiten. Welsprekend en beeldend waren deze dichters de

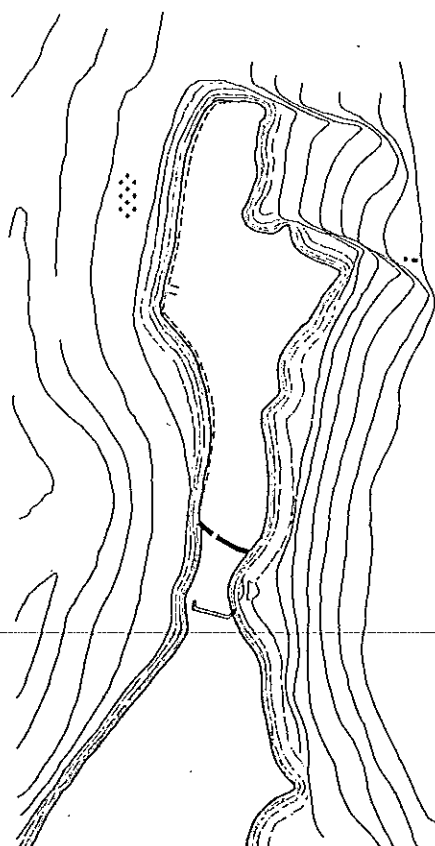
Atb. 8 Plan van het grafveld te Vieuxville.

spreekbuis van hen die zonder het geloof in het oude Rome niet leven konden. In de verheerlijking van de eeuwige stad en het wereldrijk keerden de optimistische grondgedachten van de klassieke dichters en geschiedschrijvers steeds opnieuw terug. De heiden Rutilius Namatianus, die toch de plundering van Rome beleefde verzekerde in een gedicht over zijn terugkeer naar Gallië dat Rome nu, zoals altijd in het verleden, de bijzondere gave bezit door het ongeluk groter te worden en er zelfs haar wedergeboorte aan te danken.

In het noorden van Gallië groeide ondertussen langzaam maar zeker de macht der Franken. Het is wel onmogelijk de toestand hier juist in te schatten zonder rekening te houden met de ingewikkelde machtsverhoudingen en de strijd van Honorius tegen de usurpatoren en deze laatsten onderling. In ieder geval vermelden de antieke auteurs weinig feiten over het doordringen van de Franken in Noord-Gallië. In de eerste helft van de Ve eeuw wordt in de bronnen wel gewag gemaakt van een Frankische koning Chlodio. Zijn opgang wordt door Gregorius van Tours in diens *Historia Francorum* als volgt geschetst (15) : "Men zegt ook, dat toen Chlodio, dapper en zeer edel in zijn volk, koning is geweest van de Franken. Deze zetelde in het castrum Dispargum, dat ligt op de grens van (of : in het gebied van) de "Thuringi". In deze streken, dat wil zeggen, naar het zuiden, woonden de Romeinen tot aan de Loire ; Chlodio zond verspieders naar de stad Kamerijk- Cambrai en, nadat hij alles had laten verkennen, volgde hij zelf, versloeg de Romeinen, nam de stad en terwijl hij zich in deze stad korte tijd ophield, heeft hij het land tot aan de rivier de Somme in bezit genomen.

Ondanks het feit dat de Franken tussen 440 en 450 volgens een bericht van Sidonius Apollinaris een nederlaag leden tegen de Romeinse troepen onder leiding van Aëtius, verliep de expantie voor hen zeker niet ongunstig. De Romeinse macht in onze gewesten kan men nu stilaan als beëindigd gaan beschouwen, zelfs indien de relaties met het *Imperium Romanum* blijven bestaan.

Op die wijze was de ontwikkeling van de Franken van onderworpenen tot *foederati* en van *foederati* tot de belangrijkste macht van Gallië een feit geworden. En hoewel zij in zekere zin verbonden bleven met het Romeinse rijk gingen zij meer en meer een onafhankelijke positie innemen hetgeen overduidelijk blijkt uit de geschiedenis van Childeric, Frankisch koning en tegelijk Romeins officier (afb. 5-6).

Afb. 9 Topografie van de hoogteversterking van Furfooz tijdens het laatste kwart van de IVe en het begin van de Ve eeuw.

Atb. I Tongeren, graf 99 (midden van de IVde eeuw).

De gegevens over deze vorst horen grotendeels thuis in de sfeer der legenden. Zo behoort hij tot het geslacht van de legendarische koning Meroveus die zelf zoon van Chlodio zou zijn. Childeric werd zoals verhaald door Gregorius van Tours onttroond wegens zijn losbandig leven. Hij vluchtte naar Bisin, koning der *Thuringi*. Na een ballingschap van 8 jaren kon hij echter terugkeren en bood zijn diensten aan aan de Romeinse veldheer Aegidius voor wiens rekening hij streed tegen de Wisigoten in 463.

De politieke en militaire alliantie, gesloten tussen Aegidius en Childeric was uitzonderlijk positief voor de Franken. Hij bezorgde aan Rome de noodzakelijke troepen voor de verdediging van het rijk terwijl de Frankische hoofdman hierdoor een groot prestige verwierf. Deze loyaliteit van Childeric tegenover de Romeinen bleef ook na de dood van Aegidius in 464 bestaan. Hij nam samen met de Romeinen nog deel aan veldtochten in 469/470.

Van de laatste 10 jaren van de regering van Childeric is weinig geweten. Enkel een brief aan Clovis toont aan dat hij een onmiskenbare rol speelde in onze gewesten. Welke gebieden Childeric verworven heeft kan men slechts vermoeden. Zeker is dat zijn deelname aan de Romeinse veldtochten hem territoriale winst opleverde. De opgang naar Frankische grootmacht voltrok zich echter onder zijn opvolger Clovis. Childeric was wel de wegvoorbereider. In de Frankische sagen gold hij als de dapperste krijger van zijn tijd.

Tot Clovis bestond er in feite geen echt Frankisch eenheidsrijk. Wel kende men verschillende koninkrijkes met een sterk militair en tribaal karakter. De Frankische koning was aanvankelijk een aanvoerder voor de oorlog gekozen door zijn krijgers.

In dat opzicht was Childeric koning van een groep Franken. Ter zelfder tijd heersten er ook nog andere Frankische koningen zoals de gebeurtenissen tijdens de eerste jaren van Clovis regering aantonen. Wij vermelden hier Ragnacher te Cambrai, Chararic misschien te Tongeren en Sigebert te Keulen.

In 481 of 482 stierf Childeric. Zijn graf, uitzonderlijk door zijn rijkdom werd in 1653 te Doornik ontdekt.

2. De archeologische nalatenschap

De schriftelijke overlevering laat nog talrijke hiaten betreffende de Germaanse invallen en de Frankische kolonistatie. Het is daarom onontbeerlijk het bodemarchief minutieus te ondervragen.

Jammer genoeg is de archeologische nalatenschap betreffende deze periode vrij eenzijdig. Zij bestaat voornamelijk uit grafvelden welke sporadisch aangevuld worden met gegevens uit nederzettingen en hoogteversterkingen.

De Germaanse bevolking die hierin tevoorschijn komt, was blijkbaar vrij goed geïntegreerd in de provinciaal-Romeinse maatschappij. De wijze van begraving en de bijgiften tonen immers aan dat deze inwijkelingen de lokale levenswijze zonder veel problemen overnamen. Het Germaanse karakter kan enkel door een aantal bijzondere kenmerken aangeduid worden. Beslissend zijn voornamelijk de wapens en gordelelementen in mannengraven en de typische *fibulae* (afb. 7) en haarnaalden in de vrouwengraven. Uiterst zeldzaam en waarschijnlijk ook Germaans zijn de houten emmers met bronzen of ijzeren beslag. Indien deze typische bijgaven ontbreken wordt het uitermate moeilijk om nog met zekerheid over een Germaanse afkomst te spreken. De meeste bijzettingen kunnen toegewezen worden aan personen van een hoge sociale status. Germaanse graven van personen van lage sociale afkomst, met weinig of geen bijgaven, kunnen normaal niet als dusdanig herkend worden. In die zin kan men de *laeti* zoals zij bij aanvang in de literaire bronnen naar voor komen, niet identificeren.

Opmerkelijk is tenslotte dat het binnendringen van de Germanen pas vanaf het midden van de IVe eeuw archeologisch aanwijsbaar is. Dit heeft ongetwijfeld te maken met het veranderd karakter van deze invasies, die vanaf nu veel meer op vestiging gericht waren.

Tijdens de eerste helft van de V eeuw vertonen de archeologische gegevens betreffende de Franken nauwelijks verschillen met deze van de tweede helft van de IVe eeuw. De Germaanse aanwezigheid blijft goed geattesteerd.

Maar vanaf het midden van de V eeuw tot aan de dood van Childeric in 481/2 zijn de archeologische getuigen van de Franken in Noord-Gallië weinig talrijk. Er is echter geen sprake van een hiaat. Wij hebben hier te maken met een overgangperiode naar de Merovingische beschaving. Dit blijkt ook zeer duidelijk uit bijvoorbeeld de grafvelden van Krefeld-Gellep, Rhenen of Vieuxville waar er geen enkele discontinuïteit bestaat tussen het late keizerrijk en de Merovingische cultuur.

De wetenschappelijke studie betreffende de necropolen langs de Maas en haar zijrivieren blijft nog steeds een hachelijke opdracht waar zekerheden weinig talrijk zijn. Dit bleek nogmaals bij de recente ontdekking van het laat-Romeinse grafveld te Vieuxville (afb.8) waardoor het noodzakelijk werd de theorie rond de zogenaamde "krijger van Vieuxville" te herzien. De aanwezigheid van wapens in talrijke mannengraven wijzen op het militaire en Germaanse karakter van deze necropolen.

In enkele gevallen heeft men bij deze dodenakkers sporen van hoogteversterkingen gevonden. De inplanting van deze rurale versterkingen wordt vooral door militaire criteria bepaald. Zij bevinden zich voornamelijk op een heuvel, een rotsachtig voorgebergte of uitlopers omgeven door waterlopen. In de meeste gevallen volstaat de natuurlijke verdediging van het plateau. Aan

de zijde waar er te weinig verdediging is, kan een aanvulling aan het defensief systeem toegevoegd worden.

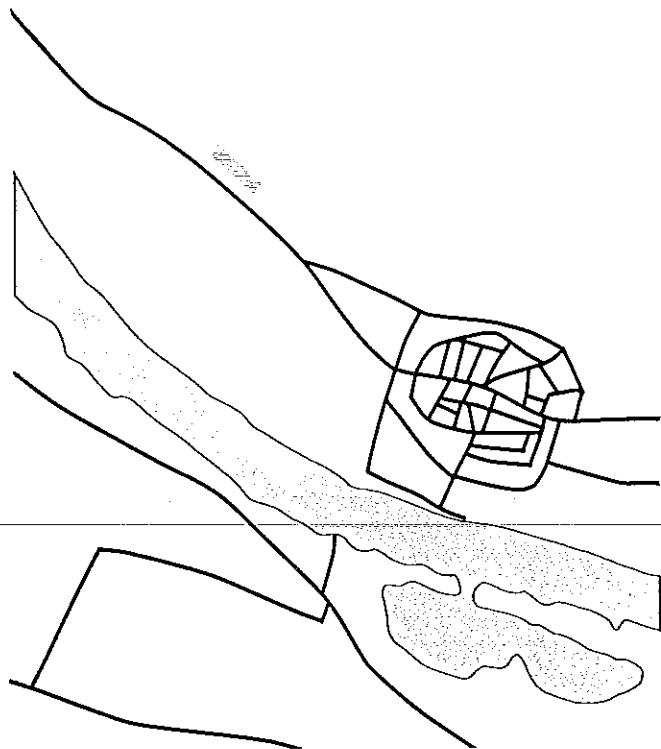
Het verband tussen deze hoogteversterkingen en de necropolen werd reeds meer dan eens naar voor gebracht, rekening houdend met de nabijheid van de archeologische sporen en het karakter van de inhumaties.

Het voorbeeld bij uitstek is wel de vesting van de Hautercenne te Furfooz. Deze bergvesting, hoog boven de Lesse, diende in de laat-Romeinse tijd als militaire wachtpost ter bescherming van de Romeinse weg Keulen - St. Quentin die door de Ardennen liep. De necropool die aan deze versterking verbonden was lag in de ruïnes van de thermen (afb.9). Het hoge aantal mannengraven en het geringe aantal vrouwengraven versterkte inderdaad het vermoeden dat dit grafveld tot een laat-Romeinse militaire post behoorde die door één of twee Germaanse families met gevolg bezet werd. Het einde van deze Franken in Romeinse dienst op deze versterking kan door de grafbijgaven niet nauwkeuriger als het begin van de Ve eeuw gedateerd worden. Het Maasgebied werd niet door de grote invallen van 406 getroffen zodat een latere versterking even goed mogelijk is.

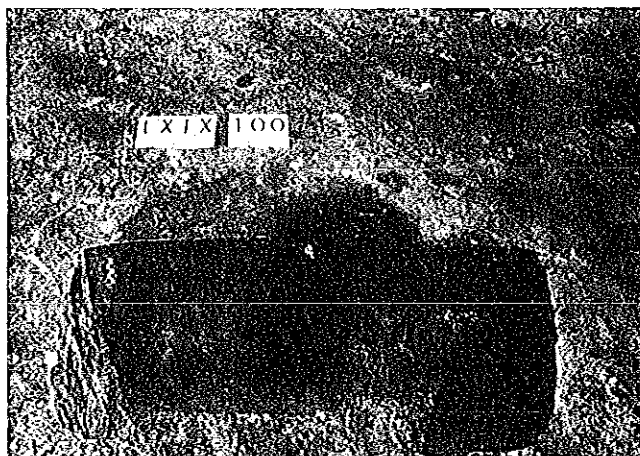
Over het Germaanse karakter van dergelijke grafvelden en versterkingen bestaat nog weinig twijfel. De grafgraven tonen dit duidelijk aan. Wel zijn wetenschapsmensen het er niet over eens of zij aan *laeti* of *foederati* dienen toegeschreven te worden.

De *laeti* zoals zij sedert het einde van de IIIe eeuw in de literaire bronnen betuigd worden, zijn archeologisch niet met zekerheid aanwijsbaar. Wel komt het verspreidingsgebied van de *laeti* zoals dat kan worden gereconstrueerd uit de *panegyrici* en de *Notitia Dignitatum* overeen met de ligging van de laat-Romeinse hoogteversterkingen en grafvelden in Noord-Frankrijk, de Ardennen en de Samber- en Maasvalleien.

Deze necropolen en versterkingen situeren zich dus ook in het gebied van de *laeti lagenses* wier aanvoerder zich volgens de *Notitia Dignitatum* "bij Tongeren" resideerde. Hieruit trokken verscheidene wetenschappers het besluit dat deze dodenakkers aan de *laeti* toebehoorden. Bezwaren hiertegen liggen in het feit dat de eerste *laeti* betuigd werden vanaf het einde van de IIIe eeuw en deze grafvelden slechts in het midden van de IVe eeuw een aanvang namen. Bovendien stemt de vaak rijkelijke grafinhoud niet overeen met de gegevens die wij over de *laeti* uit de literaire bronnen hebben. De identificatie kan enkel in overweging genomen worden indien men een aanzienlijke stijging van de sociale status van deze mensen veronderstelt.

Afb. 10 Ligging van het Frankische grafveld bij Rhenen.

Afb. 11 Germaans graf in situ te Donk (Herk-de-Stad).

Derhalve gingen andere onderzoekers ervan uit dat deze vondsten vrij gemakkelijk geïnterpreteerd kunnen worden indien men de aanwezigheid van Frankische bevolkingsgroepen veronderstelt die hier op basis van een verdrag met het Romeinse gezag gevestigd waren. Ook hier stuit men op problemen. Op de eerste plaats ontsnapt ons de volksmassa van deze *foederati*. Anderzijds werden in *Toxandria* waar zij aanvankelijk als *dedititii* gevestigd waren, tot nog toe geen gelijkaardige begraafplaatsen aangetroffen.

De archeologische vondsten worden hier dus op een duidelijk verschillende wijze beoordeeld en geïnterpreteerd. Wat er ook van zij, deze forten en necropolen kunnen alleszins geïntegreerd worden in een verdedigingssysteem in de diepte zoals dit geleidelijk opgebouwd werd vanaf het begin van de late keizertijd. In deze periode van algemene onveiligheid richtte men in de landelijke streken versterkingen op die tot doel hadden een cantonnement voor troepen te schenken waardoor de bevolking beschermd en het verkeer langs de wegen verzekerd kon worden. De militaire bezettingen lijken in ieder geval verbonden te zijn met de inspanningen welke men tegen het midden van de IVe eeuw ondernam om Noord-Gallië tegen de barbaarse invallen te beschermen.

De grafgraven laten vermoeden dat op deze necropolen Frankische bevolkingsgroepen met militaire opdrachten in het raam van het Romeinse veldleger gevestigd waren.

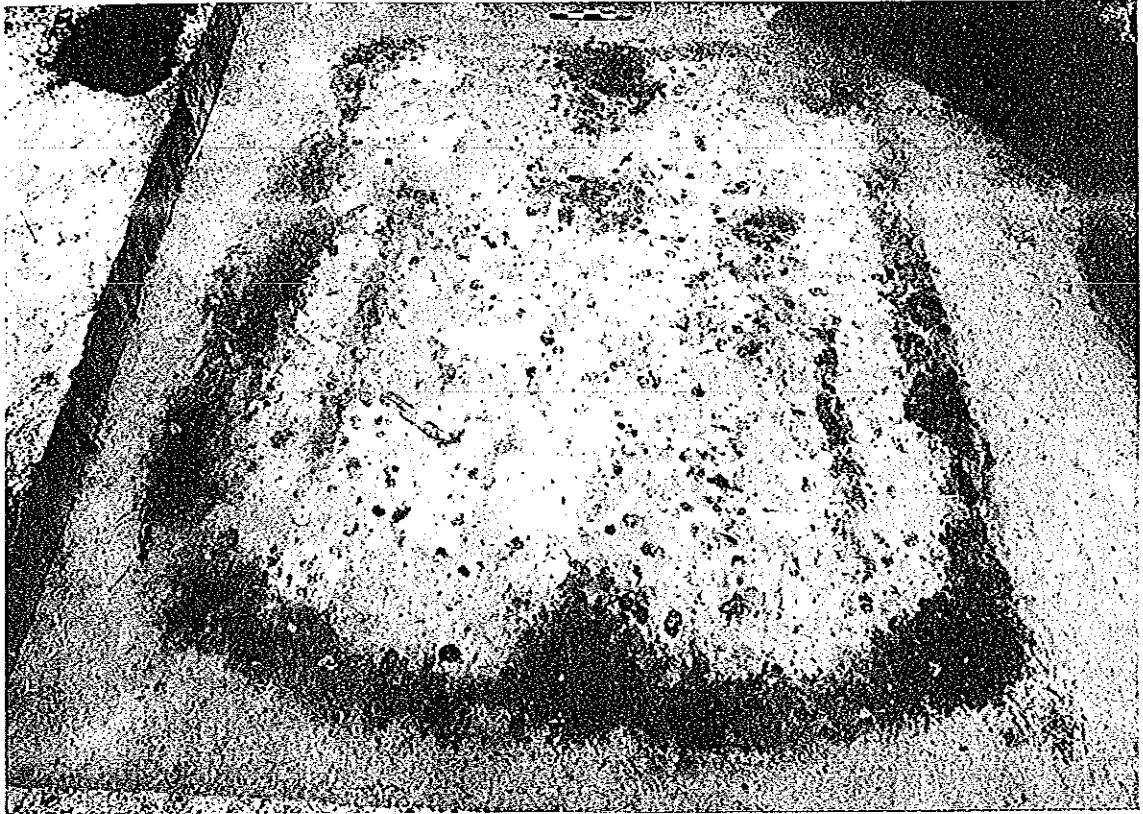
In deze context bekleedt het grafveld van Rhenen wel een bijzondere plaats. Deze merkwaardige necropool werd in 1951 ontdekt en leverde een grote hoeveelheid archeologisch materiaal op. Hier trof men een aparte groep van een 30 tal graven uit de tweede helft van de IVe en het begin van de Ve eeuw aan. Het vormgoed is duidelijk laat-Romeins terwijl de wapens ongetwijfeld op Frankische invloed wijzen. De aard van de voorwerpen duiden op een economisch en sociale bovenlaag (afb. 10)

Volgens de onderzoekers werd Rhenen zeker bezet door vrije Frankische bevolkingsgroepen die op grond van verdragen de benedenloop van de Rijn dienden te verdedigen. Vertrouwend op dit bondgenootschap dat tussen 396 en 398 door Stilicho vernieuwd werd, waagden de Romeinen het de overgebleven *limitanei* in 401 samen met de *comitatenses* naar Italië over te brengen.

Ook in Limburg, hoewel men er nog geen gelijkaardige necropolen heeft gevonden als in de Maasvallei, lijkt er schot te komen in het onderzoek naar de Frankische landname. Meer bepaald lijken de vondsten te Donk (Herk-de-Stad) en te Neerharen-Rekem de Frankische immigratie hier steeds sterker te bevestigen.

De site te Donk was reeds tijdens de prehistorie bezet. Men treft er ook bewoning van de Ie en de IIe eeuw aan. Vervolgens vestigden zich hier na een zeer lange interval in het begin van de IVe eeuw nieuwkomers. Het archeologisch materiaal is afkomstig van de nederzetting en het grafveld en stamt uit een IVe eeuwse context. Het bevat voor een belangrijk deel keramiek dat vrij veel gelijkenis vertoonde met het locale maar veel oudere IJzertijdaardewerk. Parallellen hiervan treft men aan in Noord-Duitsland. De bezetting van deze site duurde tot aan het einde van de IVe eeuw (afb.11).

Te Neerharen-Rekem lag tijdens het principaat een mooie villa die verlaten werd tijdens de tweede helft van de IIIe eeuw. Omstreeks 360 werd de nederzetting opnieuw bezet, maar ditmaal in een totaal andere economische en sociale context. Het materiaal is weinig talrijk maar

Afb. 12 Grondplan van een Grubenhäuser te Neerharen-Rekem.

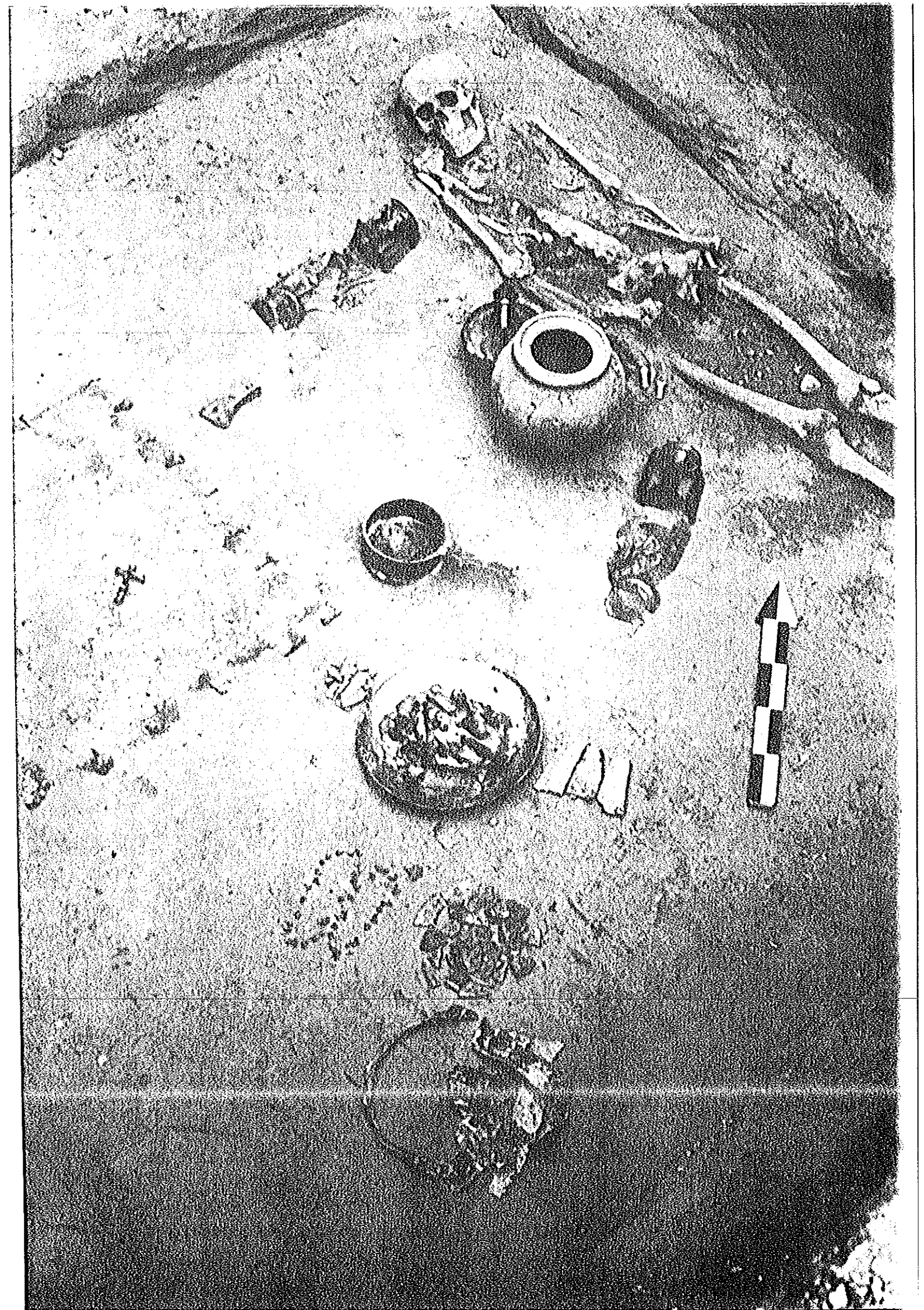
zeer karakteristiek. De Grubenhäuser, hutten waarvan het vloerniveau enkele tientallen centimeters in de bodem werd uitgegraven, handgemaakt aardewerk en bronzen mantelspelden lijken op een Germaanse oorsprong en traditie te wijzen. Volgens de opgravers mag men hier veronderstellen dat zich op deze plaats Germaanse immigranten gevestigd hebben (afb.12). Op die wijze werpt het archeologisch onderzoek te Donk en te Neerharen-Rekem een licht op de Frankische kolonistie in onze gewesten.

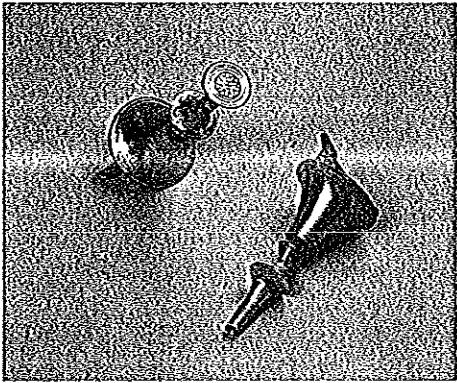
Ook op verschillende stedelijke necropolen, bijvoorbeeld te Tongeren, Doornik, Keulen, Bonn en Nijmegen heeft men bijzettingen aangetroffen met een onmiskenbaar Germaans karakter. Tongeren bezat twee grote necropolen, respectievelijk in het zuid-westen en het noord-oosten van de stad. Sedert het einde van de vorige eeuw werden hier een reeks laat-Romeinse grafsembles ontdekt met een typisch Germaanse inslag. Bijzonder is wel het graf 99 uit het zuid-westgrafveld dat naast een ijzeren bijl en een vergulde drieknoppenfibula ook een houten emmer met bronsbeslag bevatte (afb. 13).

Ten westen en ten zuiden van het antieke Doornik (afb. 14) lagen buiten de stadswallen meerdere uitgestrekte necropolen waarop bijzettingen van de IIIe tot de VIIe eeuw voorkwamen. Doornik wint bovendien aan belang als residentieplaats van verscheidene Frankische koningen en als vindplaats van het graf van Childeric. De opgravingen die in Doornik door R. Brulet sedert 1983 uitgevoerd worden rond de St. Brice toonden aan dat het graf van Childeric geen geïsoleerde bijzetting was. Het onderzoek leverde immers een reeks graven op gaande van de tweede helft van de Ve tot de VIIe eeuw. Het was echter onmogelijk na te gaan of de oudste graven voor- of gelijktijdig aan het graf van Childeric waren.

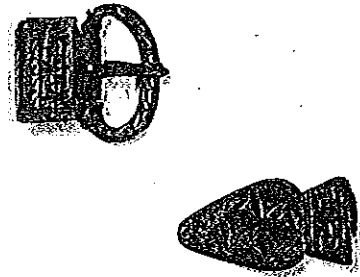
Deze wapengraven zoals te Tongeren en te Doornik mag men misschien toeschrijven aan Frankische krijgers die dienst deden in een stedelijke militie waarin het Germaanse element vrij sterk aanwezig was. Dergelijke militieën werden samengesteld uit de inheemse bevolking die in wezen Gallo-Romeins was gebleven. Bij hen kunnen wij geen wapens in de graven verwachten. Waar dit wel het geval is kunnen wij enkel aan Germaanse inwijkelingen denken. Doornik

Afb. 13 Tongeren, zuid-westgrafveld: graf 99 (IVe eeuw). ▷

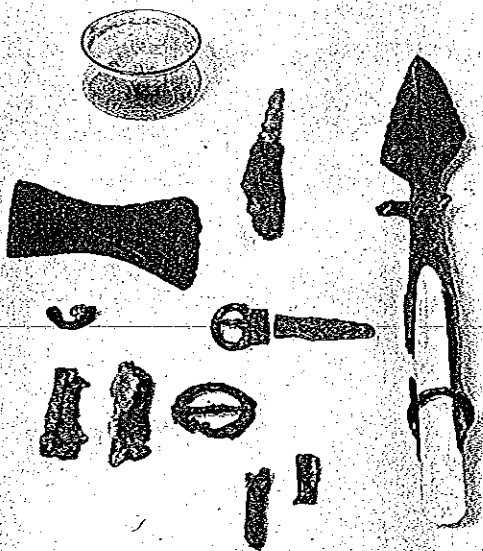

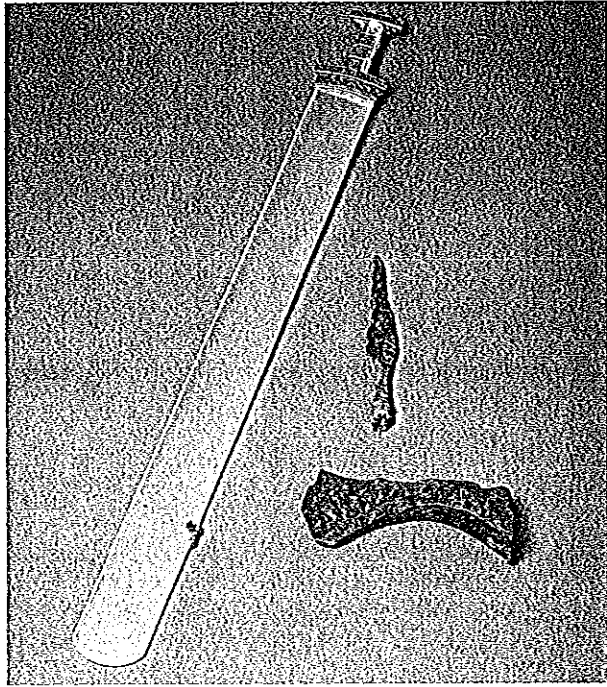
Afb. II Tutulusfibulae uit graf 88 van Oudenburg
(2de helft van de IVde eeuw).

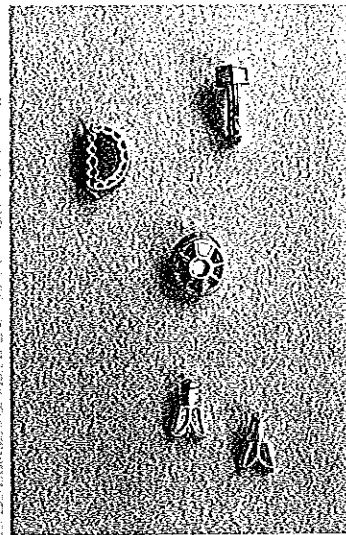
Afb. III Bronzen gesp en riemtong uit graf 1382 van Krefeld-Gellep
(2de helft van de IVde eeuw).

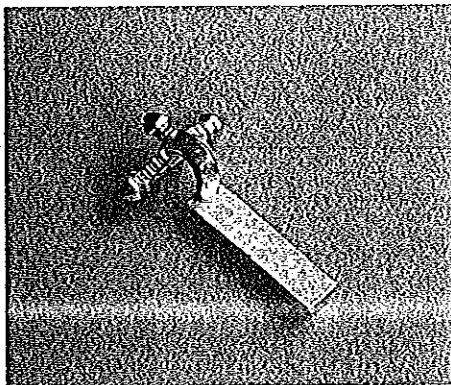
Afb. IV Rhenen, graf 839
(1ste helft van de Vde eeuw).

Afb. V Wapen uit het graf van Childeric (481/2).

Afb. VI Sieraden uit het graf van Childeric (481/2).

Afb. VII Gouden drieknoppenfibula uit het graf van Childeric (481/2).

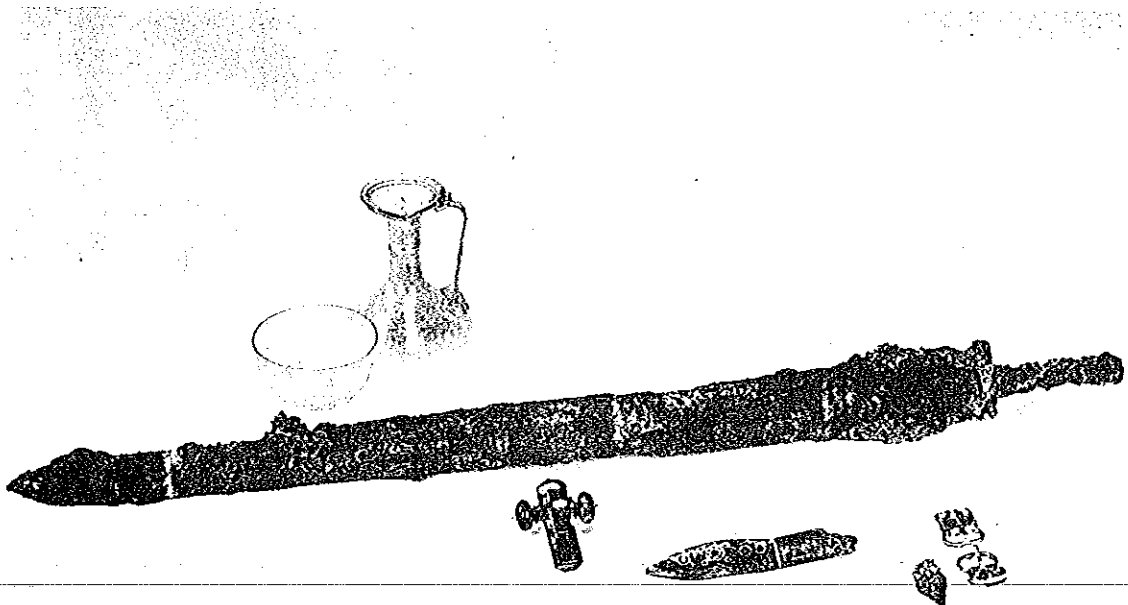
Afb. 14 Stadsplan van Doornik met de antieke grafvelden.

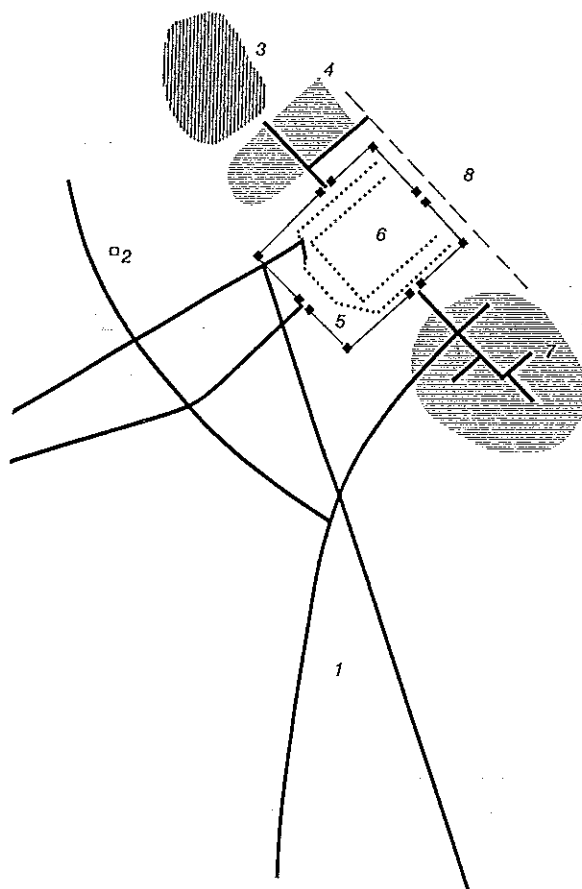
wordt bovendien in de loop van de Ve eeuw een residentiestad voor Frankische vorsten met het statuut van *foederati*. Childeric zelf is hiervan het beste voorbeeld.

Uit het gebied van het koninkrijk van Childeric zijn slechts weinig grafvondsten van het eind van de Ve eeuw bekend. Nochtans heeft deze *foederatus* als bondgenoot van de Romeinen meermaals met zijn Frankische krijgers veldtochten ondernomen. Hiervan bestaan echter geen archeologische getuigen.

Op de begraafplaatsen van de Rijnsteden komt men dergelijke bijzettingen echter slechts zelden tegen. Doch wanneer zij voorkomen getuigen zij wel vaak van een zekere welstand zoals blijkt uit het graf van de Jakobstrasse te Bonn (afb.15) of uit het krijgersgraf van de necropool "vor dem Severinstor" te Keulen.

Te Nijmegen in de omgeving van de Broerstraat, de Grutberg en de Marienberg trof men spo-

Afb. 16. Topografie van het Romeinse Gelduba.
 1. Grafvelden;
 2. Mithraeum;
 3. Nederzetting voor 70 na Chr.;
 4 & 7. Vicus;
 5. Castellum;
 6. Castellum uit de laat-Romeinse tijd;
 8. Haven.

ren aan van een vrij groot IVe eeuwse grafveld. Deze overledenen behoorden tot een vrij grote Germaanse bevolkingsgroep waarvan de mannen in het plaatselijk garnizoen als militair gelegerd waren.

Deze laatste voorbeelden doen ons tenslotte aanbellen bij de aanwezigheid van Germanen in reguliere Romeinse legereenheden. De twee voorbeelden bij uitstek zijn wel de necropolen van Krefeld-Gellep en Oudenburg.

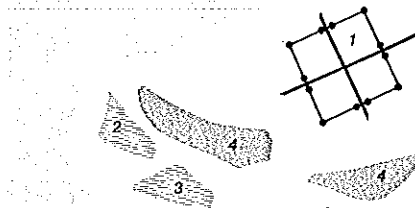
Het archeologisch onderzoek van het Romeinse *Gelduba*, heden Krefeld-Gellep, heeft uitgezonden dat hier tot in het begin van de Ve eeuw een *castellum* in het kader van de Rijnverdediging functioneerde. Aan dit *castellum* en de bijhorende nederzetting was een uitgestrekte necropool verbonden, die doorlopend van de IVe tot de VIIe eeuw in gebruik bleef. Reeds vanaf de eerste helft van de IVe eeuw werden op dit grafveld enkele Germanen bijgezet die zich door wapenbijgaven van de overige graven onderscheidden. Vanaf de tweede helft van de IVe eeuw ziet men een toename van dergelijke Germaanse graven (afb.16).

Sedert in 1956 het archeologisch onderzoek in Oudenburg startte, troffen de archeologen drie opeenvolgende *castella* aan. Op de militaire necropool van Oudenburg trof men slechts twee wapengraven aan, daar waar er een gewettigd vermoeden bestaat dat hier meer mannen van Germaanse afkomst begraven lagen. Een paar prachtige zilveren *tutulusfibulae* waren eigendom van een Germaanse vrouw. Nog andere graven bevatten typische Germaanse voorwerpen (afb. 18).

Deze troepen maakten deel uit van de *limitanei*. Hierdoor dient de geringe aanwezigheid van wapens verklaard te worden die bij de reguliere eenheden staatseigendom waren. Na een heerschappij van verscheidene eeuwen namen de Franken op het einde van de Ve eeuw definitief de macht van de Romeinen over in onze gewesten. De evolutie die in 476 tot de

◁ Afb. 15 Krijgersgraf van de Jakobstrasse te Bonn (2e helft van de IVe eeuw).

Afb. 17 Topografie van het Romeinse Oudenburg.
1. Castellum;
2. Grafveld A;
3. Grafveld B;
4. Nederzetting;

val van het West-Romeinse Rijk leidde, komt zowel in de antieke historiografie als in de archeologie duidelijk tot uiting. Vanaf het midden van de 11e eeuw vertoonde het *Imperium Romanum* inderdaad steeds meer tekenen van een innerlijke vermoeidheid en kon het ondanks herhaaldelijke en soms langdurige opflakkingen uiteindelijk geen weerstand meer bieden aan de vreemde bevolkingselementen.

Zo komt aan wat Gibbon in zijn magistrale "*Decline and Fall of the Roman Empire*" de grootste en wellicht meest ontluisterende revolutie van de geschiedenis van de mensheid" noemde, een einde. Een nieuw tijdperk kan beginnen.

3. Kataloog

1. DE GERMAANSE INVALLLEN.

1.1. Muntschat van Bras-Haut (afb. 18).

na 268.

Nationale Dienst voor Opgravingen, Brussel.

3 bronzen munten en 105 Antoniniani : Gordianus III 12, Otacilia Severa 2, Philippus II 6, Traianus Decius 4, Herennius Etruscus 1, Herennia Etruscile 5, Hostilianus 1, Trebonius Gallus 5, Volusianus 5, Valerianus 2, Gallienus 1, Postumus 62.

H. ROOSENS, Un dépôt monétaire romain à Bras-Haut, in AB, 247, 1982, p. 94-97 ; J. LALLEMAND, Un trésor de Bras (comm. de Libramont-Chevigny): bronzes et antoniniens de Hadrien à Postume, in AB, II, 2, 1986, p. 205-211

Afb. 18

1.2. Muntschat van Heerlen.

Tussen 290 en 310 .

Thermenmuseum Heerlen.

869 barbaarse imitaties van Romeinse Antoniniani uit de IIIe eeuw, meestal van zeer slechte kwaliteit. Hoewel een muntschat van 869 munten aanzienlijk lijkt, is dit gezien de lage waarde van deze imitaties niet zo. Vaak bevatten dergelijke muntschatten meerdere duizende stukken.

J.T.J. JAMAR en J.P.A. VAN DER VIN, *A Hoard of Late Roman Coins from Heerlen*, in *BerROB*, 26, 1976, p. 169-174.

1.3. Muntschat van Helchteren.

Na januari 395.

Musée Curtius, Luik

261 bronzen munten :

Gratianus 2, Valentiniaanse dynastie 4, Valentinianus II 10, Theodosius I 9, Arcadius 26, Honorius 15, Theodosiaanse dynastie 79, imitaties 116 waarvan 96 onbepaald.

M. THIRION, *Les trésors monétaires gaulois et romains trouvés en Belgique*, Brussel, 1967, p. 93.

1.4. Grafsteen (copie), (afb. 19).

Keulen bij het Gereonsklooster, nr. 2.

IVe eeuw.

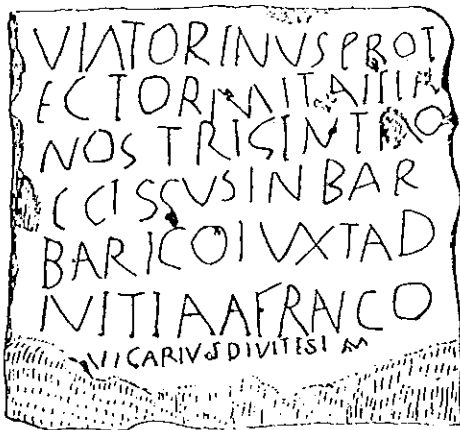
Römisch-Germanisches Museum, Keulen.

Viatorinus prot/ector mi(li)tavit an/nos triginta o/ccisus in bar/barico iuxta D/ivitia a Franco / Vicarius Divit(i)e(n)si(u)m.

De lijfwacht Viatorinus werd na 30 dienstjaren in het land der barbaren in de nabijheid van Deutz gedood door een Frank. De plaatsvervangende commandant der *Divitienses* (liet de steen plaatsen).

Protectores waren oorspronkelijk leden van de keizerlijke lijfwacht met de rang van officier. De steen werd geplaatst door een officier van dezelfde rang, de dienstdoende commandant van de *Divitienses*. Deze eenheid lag in het Romeinse *castellum* van *Divitia-Deutz*.

CIL XIII 8274 ; ILS 2784 ; B. en H. GALSTERER, *Die römischen Steininschriften aus Köln (Wissenschaftliche Kataloge des Römisch-Germanischen Museums Köln, II)*, Keulen, 1975, nr. 205

Afb. 19

2. GERMAANSE NEDERZETTINGEN BUITEN HET RIJKSGEBIED : RHENEN.

In 1951 werd ten westen van Rhenen een uitgestrekt grafveld van bijna 1100 graven, waaronder ongeveer 800 inhumaties, onderzocht. De ontdekking van dit grafveld wekte dadelijk grote belangstelling. De necropool werd doorlopend bezet vanaf het einde van de IVe eeuw tot in het begin van de VIIIe eeuw. De

bijzettingen uit de IVe en de Ve eeuw liggen een beetje afgezonderd van het grote Merovingische grafveld en vormen een groepje van 33 overwegend noord-zuid georiënteerde inhumatiegraven. In de graven trof men bijgaven van Romeinse en Germaanse origine aan. Opvallend is het grote aantal wapengraven en vrouwengraven met typische Germaanse *fibulae* en haarnaalden.

De inhoud van deze graven komt zeer sterk overeen met de gelijktijdige graven uit het Belgische en Franse Maasgebied, zoals Furfooz, Vieuxville of Samson. Men mag met een zekere graad van waarschijnlijkheid wel stellen dat vlak over de rijksgrens een eenheid van Frankische krijgers, door een verdrag met Rome verbonden, gelegerd was en instond voor de verdediging en de bescherming van de Rijn grens.

2.1. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 20).

Rhenen, graf 818.

Einde IVe eeuw.

Opgraving : Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

- Bronzen gordelgarnituur met kerfsnedeversiering, bestaande uit zes verschillende driehoekige en rechthoekige beslagplaatjes.
- IJzeren riemgesp.
- Ronde ijzeren riemgesp.
- IJzeren bijl.
- IJzeren lanspunt.
- IJzeren mes.
- IJzeren vuurslag.
- Denarius van keizer Commodus (180-192), geslagen in 180 na Chr.

Afb. 20

2.2. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 21).

Rhenen, graf 833.

Eerste helft van de Ve eeuw.

Opgraving : Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

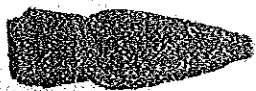
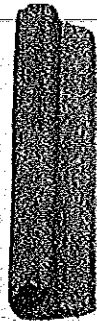
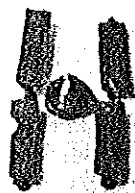
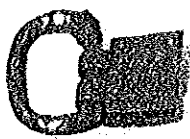
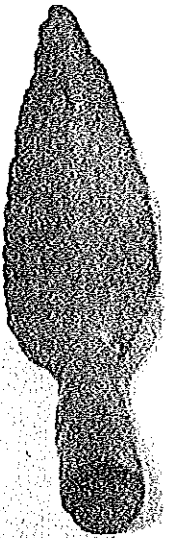
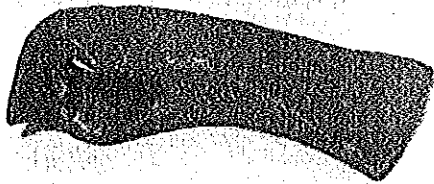
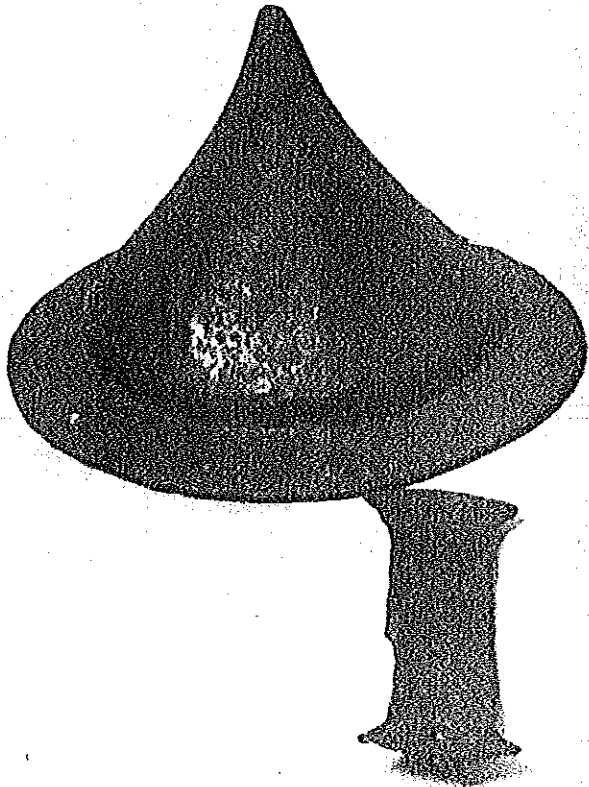
- Versierde bronzen gordelgarnituren.
- IJzeren bijl.
- IJzeren lanspunt.
- IJzeren schildknop met handgreep.
- IJzeren mes met lang gevest.
- Deel van een bronzen drinkhoornbeslag.
- Deel van een benen kam.
- Wetsteen.
- Terra sigillata-schaal met radstempelversiering.
- Grafobool, na de opgraving verloren gegaan.

2.3. Bijgaven uit een mannengraf (afb. IV).

Rhenen, graf 839.

Eerste helft van de Ve eeuw.

Opgraving : Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

- Versierde ijzeren en bronzen gordelgarnituren.
- Ijzeren bijl.
- Ijzeren lanspunt.
- Ruwwandige aarden kruik.
- Versierd glasschaaltje met vlakke bodem en steile wand.

J. YPEY, *Zur Tragweise frühfränkischer Gürtelgarnituren auf Grund niederländischer Befunde*, in *BerROB*, 19, 1969, p. 89 e.v.; IDEM, *Das fränkische Gräberfeld zu Rhenen, Prov. Gelderland*, in *BerROB*, 23, 1973, p. 289 e.v.; H.W.BÖHME, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire*, München, 1974, p. 268 e.v.; *Gallien in der Spätantike. Von Kaiser Constantin zu Frankenkönig Chludrich*, Mainz am Rhein, 1980 |p. 150 e.v.

3. GERMANEN IN DE ROMEINSE LEGEREENHEDEN.

3.1. Krefeld-Gellep.

Vanaf de Iste eeuw bestond in Krefeld Gellep een Romeins militair *castellum*. Wanneer *Gelduba*, het oude Krefeld Gellep, vanaf de IIIe eeuw niet meer in de antieke geschiedschrijving verschijnt, noch voorkomt op de *Tabula Peutingeriana* die ook tot de IIIe eeuw opklimt, dan wil dit nog niet zeggen dat de rol van deze nederzetting uitgespeeld is. Het archeologisch onderzoek levert immers het bewijs dat hier op het einde van de IIIe eeuw of bij het begin van de IVe eeuw een machtig stenen *castellum* werd opgericht waaraan een bloeiende burgernederzetting was verbonden. Ook de grafvondsten tonen aan dat in de Constantijnse periode de nederzetting van Krefeld-Gellep relatief uitgestrekt was en dat haar inwoners een zekere welstand bereikt hadden.

Het lijkt er op dat na de grootscheepse invallen bij het begin van de Ve eeuw het fort verder bleef functioneren. Recente opgravingen tonen in ieder geval aan dat het *castellum* van *Gelduba* in deze periode niet verstoord werd, maar blijkt verder tot minstens in de tweede helft van de Ve eeuw bewoond werd. Het *castellum* werd niet als verdedigingselement opgegeven. Waarschijnlijk wisselde enkel de bezetting waarbij tenminste een groot deel van de nieuwe troepen van Frankische herkomst schijnen geweest te zijn.

In de nabijheid van de nederzetting en het fort strekte zich een uitgestrekte necropool uit die doorlopend van de IVe tot de VIIe eeuw in gebruik bleef. Tot nog toe werden hier circa 4000 inhumatiegraven onderzocht.

Reeds vanaf de eerste helft van de IVe eeuw werden op dit grafveld, dat voor het overige door Romeinen gebruikt werd, enkele Germanen bijgezet, van wie de graven zich door de bijgave van wapens van deze van de Gallo-Romeinse bevolking onderscheidden.

Vanaf de tweede helft van de IVe eeuw nemen de Germaanse graven toe. Bij de mannen treft men naast wapens ook rijkversierde gordels aan. Bij de vrouwen zijn de sieraden waaronder de *tutulusfibulae* opvallend. Naast dit typisch Germaans patrimonium bevatten deze graven ook producten van de laat-Romeinse industrie.

Deze Germaanse overledenen waren waarschijnlijk soldaten die op vrijwillige basis dienst deden in het Romeinse leger aan het Rijnfront. Zij schijnen goed geïntegreerd te zijn in de overwegend Romeinse bevolking.

3.1.1. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 22).

Krefeld-Gellep, graf 1088

Eerste helft van de IVe eeuw.

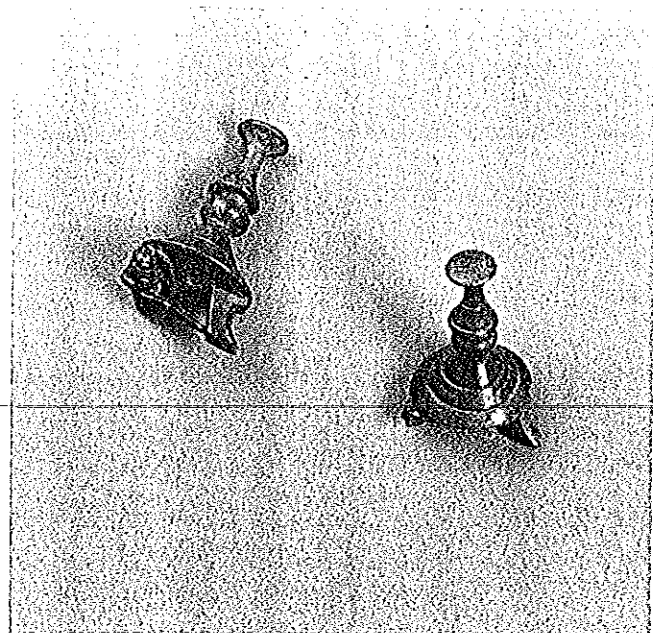
Opgraving : Landschaftsverband Rheinland.

Landschaftsmuseum des Niederrheins Burg Linn, Krefeld.

Afb. 22

- Ruwwandige pot.
- Ruwwandige pot (verloren).
- Ruwwandige schaal.
- Ruwwandig bord.
- Bord uit roodachtig aardewerk.
- Terra sigillata-schaal.
- Amfoor.
- Beker uit lichtgroen glas, met glaspasta versierd.
- Ruwwandige pot.
- Bundel ijzeren lanspunten van minstens 10 stuks, sterk verroest.
- Munt (verloren).
- Bronzen ring.
- Ijzeren gesp (verloren).
- Beker (verloren).
- Beker.
- Ijzeren fragmenten eventueel van een mes.

Afb. 23

3.1.2. Bijgaven uit een mannengraf (afb III).

Krefeld-Gellep, graf 1382.

Tweede helft van de IVe eeuw.

Opgraving : Landschaftsverband Rheinland.
Landschaftsmuseum des Niederrheins Burg Linn,
Krefeld.

- Bronzen gesp met kerfsnedeversiering.
- Bronzen riemtong met kerfsnedeversiering.

3.1.3. Bijgaven uit een vrouwengraf (afb. 23).

Krefeld-Gellep, graf 1389.

Tweede helft van de IVe eeuw.

Opgraving : Landschaftsverband Rheinland.
Landschaftsmuseum des Niederrheins Burg Linn,
Krefeld.

- Paar bronzen *tutulusfibulae*, massief gegoten.
- Versierd beenderfragment, functie onbekend.

3.1.4. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 24).

Krefeld-Gellep, graf 2749.

Begin van de Ve eeuw.

Opgraving : Landschaftsverband Rheinland.
Landschaftsmuseum des Niederrheins Burg Linn,
Krefeld.

- Fles, handgemaakt, uit blauw-grijs aardewerk.
- Geoorde kruik uit bruin-grijs aardewerk.
- Schaaltje uit lichtgroen glas.

Afb. 24

- Voetschaaltje uit aardewerk.
- Voetschaaltje uit aardewerk.
- IJzeren bijl met de resten van de houten schacht.
- IJzeren mes.
- Bronzen gesp.

R. PIRLING, *Das römisch-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep, I-III*, Berlijn, 1966-1979; IDEM, *Die Gräberfelder von Krefeld-Gellep. Romanen und Franken im Rheinland*, in *MRGZM*, 1,2, 1975, p. 165 e.v.; IDEM, *Römer und Franken am Niederrhein, Mainz am Rhein*, 1986; C. REICHMANN, *Die spätantiken Befestigungen von Krefeld-Gellep*, in *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 17, 1987, p. 507-521.

3.2. Oudenburg.

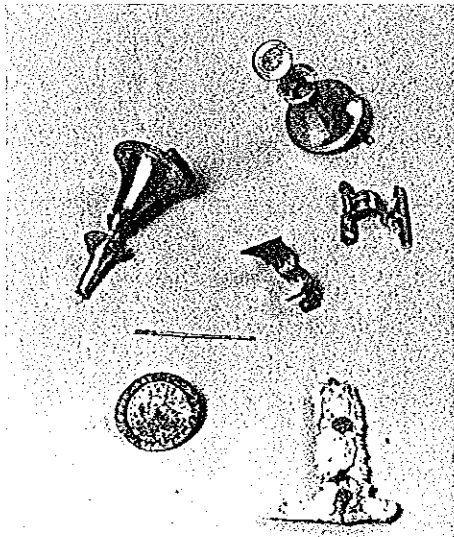
Het *castellum* van Oudenburg maakte deel uit van de *Litus Saxonicum*, een zone van kustverdediging aan de Noordzee tegen de piraten in de IVe eeuw.

Het kamp bestaat uit drie opeenvolgende bouwfasen waarvan de eerste reeds dateert uit de tweede helft van de IIIe eeuw. In zijn laatste fase, in het midden van de IVe eeuw, werd het kamp omringd door een vierkante gracht en een omheiningmuur met torens ter bescherming van de hoeken en de poorten.

Op het einde van de IVe en in het begin van de Ve eeuw wordt de politieke en militaire situatie in Gallië uiterst kritiek.

Wanneer in 410 Alaric, de koning der Goten Rome bedreigt, roept men de beschikbare troepen naar Italië. Het fort van Oudenburg werd waarschijnlijk omstreeks deze tijd opgegeven.

Op korte afstand van het *castellum* van Oudenburg ligt een laat-Romeins grafveld waar tussen 1963 en 1968 216 inhumatiegraven onderzocht werden. Tijdens het onderzoek trof men ook enkele typisch Germaanse graven aan: twee mannengraven met wapens en twee vrouwengraven met Germaanse *fibulae*. Het lijkt er dus op dat in de loop van de tweede helft van de IVe eeuw Germaanse krijgers in de eenheid die in Oudenburg gelegerd was, dienst gedaan hebben. Het feit dat wij hier met een reguliere eenheid te maken hebben verklaart de zeldzaamheid van de wapens.

Afb. 25

3.2.1. Bijgaven uit een vrouwengraf (afb.25).

Oudenburg, graf 88.

Tweede helft van de IVe eeuw.

Opgraving: Nationale Dienst voor Opgravingen.

Verzameling Stedelijke Archeologische Dienst Brugge, Fonds Oudenburg.

- Paar zilveren *tutulusfibulae* versierd met groepen dwars gegraveerde lijnen.
- Bronzen "Armbrustfibula".
- Vergulde zilveren "Stützarmfibula".
- Bronzen schijffibula.
- Verguld zilveren ringetje.
- Bronzen naald met afgebroken punt.
- Rond verguld zilveren schijfje met een gegraveerde

versiering van concentrische cirkels rond een ster-
motief en een kruisje. Het verguldsel is praktisch
volledig verdwenen.

- Fragment van een zilveren plaatje.
- Fragment van een benen kam.

3.2.2. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 26).

Oudenburg, graf 129.

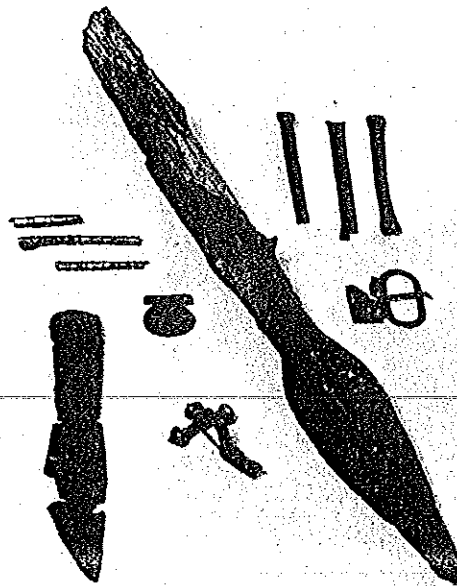
Tweede helft van de IVe eeuw.

Opgraving : Nationale Dienst voor Opgravingen.

Verzameling Stedelijke Archeologische Dienst
Brugge, Fonds Oudenburg.

- Ijzeren lanspunt met gedeeltelijk bewaarde
schacht in essenhout. Op de lanspunt en de
schacht bevonden zich weefselresten. Waarschijn-
lijk gaat het om een vaandel (?), dat met spijkertjes
aan de schacht bevestigd was.
- Bronzen drieknoppenfibula.
- Handvat en lemmerfragmenten van een ijzeren
mes.
- Bronzen versierde gordelgarnituren.
- Benen voorwerp (verloren).

J. MERTENS en L. VAN IMPE, *Het laat-Romeins grafveld van Oudenburg*, AB, 135, Brussel, 1971 ; J. MERTENS, *Oudenburg et le Litus Saxonicum en Belgique*, in *Helinium*, 2, 1962, p.51-62 ; IDEM, *Oudenburg, Romeinse legerbasis aan de Noordzeekust*, *Archaeologicum Belgii Speculum*, 4, Brussel, 1972 ; H.W.BÖHME, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire*, München, 1974, p. 181 e.v.; *Gallien in der Spätantike. Von Kaiser Constantin zu Frankenkönig Childerich*, Mainz am Rhein, 1980, p. 157 e.v.; *Childéric-Clovis, 1500e anniversaire 482-1982*, Doornik, 1982, p. 48 e.v.; H. THOEN (red.), *De Romeinen langs de Vlaamse kust, Koksijde-Oudenburg*, 27 juni-31 oktober, 1987.

Afb. 26

4. VERSTERKINGEN EN GRAFVELDEN IN DE MAASVALLEI.

4.1. Haillot.

Het grafveld van Haillot, dat sedert 1923 gekend is, werd in 1932 door de opgravingsdienst van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis opgegraven.

De 17 inhumatiegraven van Haillot die allen langs de noord-zuidas georiënteerd waren leverden een aantal grafinhouden op die van fundamenteel belang waren voor de kennis van de Ve eeuw. Germaanse invloeden vermengden zich met Gallo-Romeinse elementen. De aanwezigheid van wapens in 9 van de 17 graven verwijst duidelijk naar de militaire betekenis en de Germaanse herkomst van deze bevolking. De tentoongestelde grafinhoud van een Frankische krijger is het oudste van deze kleine necropool.

4.1.1. Bijgaven uit één mannengraf (afb. 27).

Haillot, graf 11.

Eerste helft van de Ve eeuw.

Koninklijke Musea voor kunst en Geschiedenis, Brussel.

- Bronzen gordelplaat.
- Bronzen knoop met opengewerkt motief.
- Bronzen riemtong.
- Bronzen epileertang.
- Fragmenten van een benen kam.
- IJzeren bijl.
- Vier ijzeren pijlpunten.
- Glazen beker.
- Kruik in aardewerk.
- Kleine schaal in aardewerk.
- Kleine kom in aardewerk.
- Vier bronzen munten waaronder Delmatius (336-383), Valentinianus (364-375) en Gratianus (367-383).

Afb. 27

DE LOE, *Belgique Ancienne, catalogue descriptif et raisonné, IV, La période franque*, Brussel, 1939, p. 67-68 ; J. BREUER en H. ROOSENS, *Le cimetière franc de Haillot, AB, 34*, Brussel, 1957 ; Gallien in der Spätantike. Von Kaiser Constantijn zu Frankenkönig Childerich, Mainz am Rhein 1980 p. 161-162 ; Childéric-Clovis, 1500e anniversaire, 482-1982, Doornik 1982, p. 64-65.

4.2. Spontin.

De laat-Romeinse graven van Spontin vormen een klein ensemble van een twintigtal graven op een uitgestrekt Merovingisch grafveld. In 7 graven trof men een rijk en overvloedig mobiel aan. Dit laat-Romeins complex kan tussen 380 en 420 gedateerd worden. Het graf B dat een bijl en een lans bevatte en aan een krijger toebehoorde is representatief voor de militaire elementen van Germaanse origine in dienst van Rome. De overvloed van de grafbijgaven, keramiek, glas, brons, en de kwaliteit van bepaalde objecten zijn

indicatief voor de hoge sociale status van de overledenen.

Het gaat hier waarschijnlijk om een klein garnizoen, gedetacheerd op een versterkte post die echter tot op heden niet met zekerheid kan geïdentificeerd worden.

4.2.1. Bijgaven uit een mannengraf.

Spontin, graf B.

Einde IVe eeuw.

Musée Archéologique, Namen.

- Bronzen gordelgarnituren met lederresten.
- IJzeren lanspunt.
- IJzeren bijl.
- Zilveren lepel.
- Konische glazen beker met standvoet.
- Kruik uit aardewerk.
- Terra sigillata-kom met rolstempelversiering.
- Terra sigillata-bord.

A. DASNOY, Quelques ensembles archéologiques de Bas-Empire provenant de la région namuroise, in ASAN, 53, 1966, p. 169 e.v. ; H.W. BÖHME, Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire, München, 1974, p. 299 e.v.; Childéric-Clovis, 1500e anniversaire, 482-1982, Doornik, 1982, p. 59.

4.3. Vieuxville.

In 1938 werd in eerder ongelukkige omstandigheden tijdens werken een graf ontdekt dat vrij veel opzien verwekte. Dit graf dat de geschiedenis inging als het "krijgersgraf van Vieuxville" werd toegewezen aan een klasse van militaire leiders. Er bleven echter vragen rond deze bijzetting bestaan, namelijk : "behoren alle bijgaven tot hetzelfde graf en gaat het hier om een werkelijk geïsoleerde vondst ?"

In 1979 kregen deze vragen eindelijk een oplossing. Een naburig stuk grond werd immers het mikpunt van plunderingen en bracht andere bijkomende graven aan het licht.

De Nationale Dienst voor Opgravingen kon echter interveniëren en organiseerde van 1980, tot 1985 een systematisch archeologisch onderzoek van deze funeraire site.

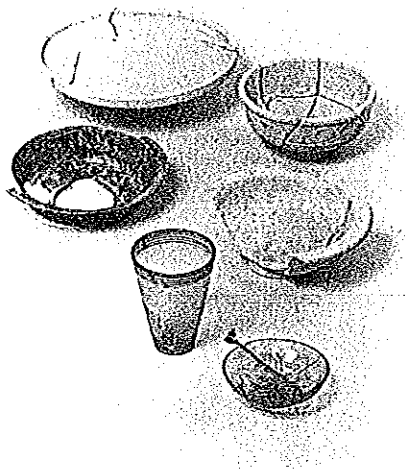
Een globaal plan van het grafveld werd opgemaakt. Dit bevatte ook al de verstoorde graven waaronder ook de "vondst" van 1938. Deze laatste behoorden tot de funeraire groep van de stichters van de necropool.

Het grafveld bevat in totaal 190 voornamelijk noord-zuid georiënteerde graven die in verschillende groepen kunnen onderverdeeld worden. Zij dateren vanaf het begin van de Ve tot de VIIe eeuw. Vieuxville is alzo een mooi voorbeeld van een necropool die zonder onderbreking gedurende drie eeuwen in gebruik bleef.

De oudste graven, waaronder men ook twee lijkverbrandingen telde, bevatten de typische grafinhouden van Germaanse graven gevonden in Gallië. Hierin trof

men ondermeer een rijke reeks gordelgarnituren met zoömorfe versiering aan. Op heel het grafveld zijn de wapens en vooral de bijlen en francisca's talrijk. De necropool totaliseert een twaalfstal inhumaties vergezeld van zwaarden die een interessante chronologische evolutie vormen. Eveneens goed vertegenwoordigd is het gezamenlijk vaatwerk waaronder vaatwerk in terra sigillata, talrijke glazen en andere, voornamelijk bronzen recipiënten.

Vieuxville illustreert de inplanting van een kleine groep mensen van Germaanse origine en van een sociaal welgesteld niveau. Zij was samengesteld uit krijgers, vergezeld van hun familie, en heeft zich in deze regio gevestigd. De necropool kan opgenomen worden in de rij van Naamse grafvelden met een militair karakter zoals Samson en Spontin.

Afb. 28

4.3.1. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 28).

Vieuxville, graf 188.

Begin van de Ve eeuw.

Opgraving : Nationale Dienst voor Opgravingen.
Nationale Dienst voor Opgravingen, Brussel.

- Bronzen versierde gordelgarnituur waarvan zes stukken werden bewaard.
- Grote beker uit geelachtig glas, afgeboord met een spiraalvormige draad van glaspasta.
- Schaal in doorschijnend glas met geometrisch decor.
- Kom in terra sigillata.
- Schotel in terra sigillata.
- Bronzen bekken.
- Bronzen lepel.
- Charonpenning : zilveren munt (ter studie in het Cabinet des Medailles, Brussel).

4.3.2. Bijgaven uit een mannengraf (afb. VIII).

Vieuxville, graf 151.

Eerste helft van de Ve eeuw.

Opgraving : Nationale Dienst voor Opgravingen.
Nationale Dienst voor opgravingen, Brussel.

- IJzeren lanspunt met een sterke keep in het midden.
- Massief ijzeren bijl.
- Bronzen gespplaat. De gesp bevat een rijk zoömorfe decor. De rechthoekige plaat is versierd met oogjes.
- Glazen beker op een ringvormige voet.
- Kruik in ruw aardewerk.
- Kom in terra sigillata.

4.3.3. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 29).

Vieuxville, graf 14.

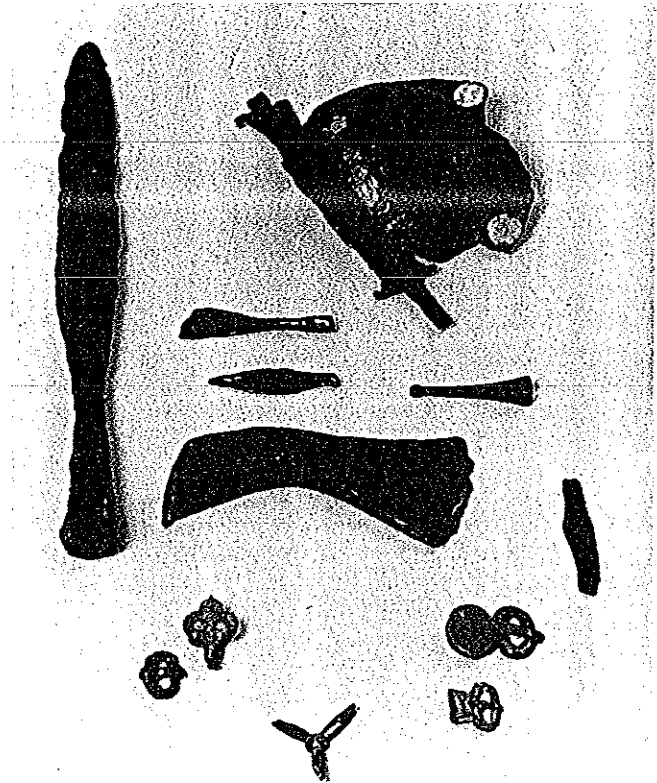
Tweede helft van de Ve eeuw.

Opgraving : Nationale Dienst voor Opgravingen.
Nationale Dienst voor opgravingen, Brussel.

- IJzeren schildknop voorzien van platte verzilverde klinknagels.
- IJzeren francisca.
- IJzeren lanspunt.
- Twee ijzeren pijlpunten.

Afb. VIII Vieuxville, graf 151 (1ste helft van de Vde eeuw).
Inzet: bronzen gesplaat met rijke versiering in diermotief.

Afb. 29

- IJzeren zwaard. Het handvat bestond waarschijnlijk uit been. Van de schede van het zwaard zijn het bronzen bovenstuk en het eindbeslag bewaard. Deze laatste is versierd met een menselijk masker, geflankeerd door twee vogelkoppen.
- Bronzen gespplaat met rijke versiering.
- Drie riemaccessoires.
- IJzeren mes.
- Bronzen pincet.
- Charonpenning : denarius, Marcus Aurelius en Faustina II, Rome, 164-168/9.

J. ALENUS-LECERF, *Découverte d'un cimetière des Ve-VIe siècles à Vieuxville*, in AB, 238, 1981, p. 59-63 ; IDEM, *Une plaque-boucle damasquinée du Ve siècle, découverte à Vieuxville*, in AB, 246, 1982, p. 18-23 ; IDEM, *Le cimetière de Vieuxville*, in AB, 247, 1982, p. 104-108 ; IDEM, *Le cimetière de Vieuxville*, in AB, 253, 1983, p. 74-77 ; IDEM, *Le cimetière de Vieuxville. 4e campagne des fouilles*, in AB, 258, 1984, p. 89-93 ; IDEM, *Le cimetière de Vieuxville. Bilan des fouilles 1980-1984*, in AB, I,1, 1985, p. 121-139 ; IDEM, *Le cimetière de Vieuxville (com. de Ferrières). 6e campagne de fouilles*, in AB, II, 1, 1986, p. 75-80 ; IDEM, *Le cimetière de Vieuxville : quelques considérations préliminaires*, in *La civilisation mérovingienne dans le bassin mosan*, Luik, 1986, p. 181-193 ; P. VAN OSSEL, *Quelques trouvailles inédites provenant de la nécropole de Vieuxville*, in AB, 246, 1982, p. 5-15 ; IDEM, *Découvertes récentes de verreries des Ve-VIe siècles à Vieuxville (Province de Liège, Belgique)*, in *Annales du 10e Congrès de l' Association Internationale pour l' Histoire du Verre*, Amsterdam, 1987, p. 237-244 ; H. ROOSENS, "La trouvaille de Vieuxville", in AB, 238, 1981, p. 56-58.

J. A-L, R. N.

5. DE LANDELIJKE NEDERZETTINGEN.

5.1. Donk, Herk-de-Stad.

Tijdens de recente archeologische campagnes te Donk kwamen enkele merkwaardige vondsten aan het licht. Bij het oudheidkundig bodemonderzoek van een nederzetting trof men in Romeinse context handgevormd vaatwerk aan dat vrij veel gelijkenis vertoonde met het lokale maar heel wat oudere IJzertijd-aardewerk. Op het nabijgelegen grafveld troffen de onderzoekers ook enkele bijzettingen aan die blijkbaar geen uitstaans hadden met de andere voorhistorische graven. Onder de vondsten bevonden zich fragmenten van een benen kam versierd met zgn. Kreisaugen en opnieuw handgemaakt aardewerk. De vondsten horen thuis in een IVe eeuwse context. Tussen de nederzetting en het grafveld lijkt een verband te bestaan.

Het voorkomen van dergelijk aardewerk is eerder ongewoon, hoewel het handgemaakt aardewerk in de Romeinse tijd nooit helemaal buiten gebruik geweest was. Alles wijst erop dat wij hier met Germaans aardewerk te maken hebben : het is zeer vergelijkbaar met het IVe eeus handgevormd aardewerk dat teruggevonden wordt in Germaanse nederzettingen buiten de Romeinse rijksgrens.

De nederzetting te Donk ligt juist over de zuid-grens van *Toxandria* en in de nabijheid van Tongeren. Het is dan ook zeer aanlokkelijk dit vaatwerk in verband te brengen met de confrontatie tussen Julianus Apostata en de Salische Franken in 358.

5.1.1. Nederzettingstvondsten (afb. 30).

Donk, Herk-de-Stad.

IVe eeuw.

Opraving : Nationale Dienst voor Opravingen.
Nationale Dienst voor Opravingen, Brussel.

- Fragmenten van handgevormd aardewerk versierd met kruis- en rozettenstempels.

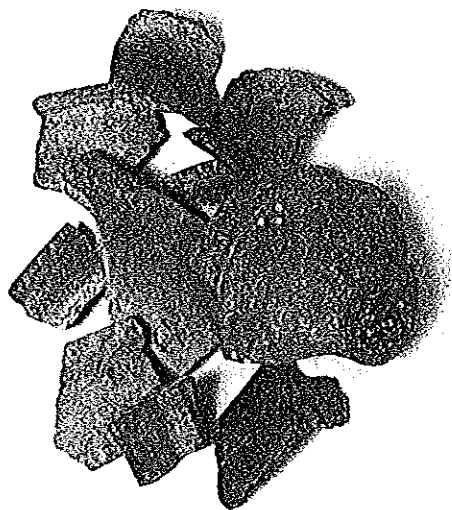
5.1.2. Grafvondsten.

Donk, Herk-de-Stad.

IVe eeuw.

Opraving : Nationale Dienst voor Opravingen.
Nationale Dienst voor Opravingen, Brussel.

- Fragmenten van een benen kam, versierd met zgn. Kreisaugen.
- Fragmenten van handgemaakt aardewerk.

Afb. 30

L. VAN IMPE, *Nederzetting uit de IJzertijd en de Romeinse periode te Donk*, in *AB*, 238, 1981, p. 47-51; *IDEM*, *Het oudheidkundig bodemonderzoek in Donk (gem. Herk-de-Stad)*, 1977-1982, in *AB*, 255, 1983, p. 65-94; L. VAN IMPE, P. STROBBE en P. VYNCKIER, *Het bodemonderzoek in Donk in 1984*, in *AB*, 1,2, 1985, p. 51-52; *Tussen pot en ... mens. Archeologisch puzzelen tussen Gele en Herk (Tentoonstelling Herk-de-Stad, 7-22.02.1987)*, p. 43-45.

L.V.I.,R.N.

5.2. Neerharen-Rekem.

De site te Neerharen-Rekem, gelegen op de boord van de oude Maasbedding levert voldoende structuren op om van een echt dorp te kunnen spreken. Deze nederzetting, die dateert uit de tweede helft van de IVe tot begin van de Ve eeuw, strekte zich uit over meer dan twee hectaren rond de ruïnes van een Romeinse villa waarvan geen enkel gebouw opnieuw bezet werd gedurende deze periode. Deze structuren bestaan uit zgn. Grubenhäuser en twee of drie grotere gebouwen. De Grubenhäuser deden dienst als weefatelier, bronsgieterij, opslagplaats voor levensmiddelen, enz. Daarnaast leverde de nederzetting zeer divers materiaal op. De courante keramiek werd vergezeld door handgevormd aardewerk vergelijkbaar met dit van Donk. Daarnaast trof men ook enkele zeer interessante metalen voorwerpen aan : mantelspelden van het type *Armbrustfibula*, een bronzen christogram, een gespplaat vergelijkbaar met deze van militaire riemen.

Al deze gegevens wijzen erop dat deze bevolking van Germaanse oorsprong was. Deze opgravingen illustreren één van de belangrijke veranderingen die in de IVe eeuw in Noord-Gallië plaats vonden, nl. het doordringen van Germaanse bevolkingselementen die tot dan toe enkel door grafvondsten konden aangetoond worden.

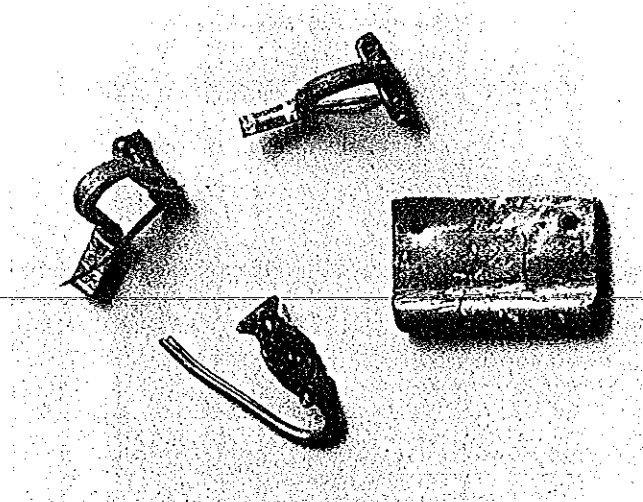
5.2.1. Nederzettingsmateriaal (afb. 31).

Neerharen-Rekem.

Tweede helft IVe-begin Ve eeuw.

Opgraving : Nationale Dienst voor Opgravingen.
Nationale Dienst voor Opgravingen, Brussel.

- *Armbrustfibula*.
- Gordelgarnituren.
- Twee gebogen plaatfragmenten met puntcirkelversiering.
- Sierspeld met kopplaat, versierd met inkervingen en puntcirkels.

Afb. 31

- Christogram op een bronzen sierschijf.
- Fragmenten van handgevoemd vaatwerk.

G. DE BOE, *Meer dan 1500 jaar bewoning rond de Romeinse villa te Neerharen-Rekem*, in AB, 247, 1982, p. 70-74 ; IDEM, *De laat-Romeinse "Germaanse" nederzetting te Neerharen-Rekem*, in AB, 253, 1983, p. 69-73 ; IDEM, *De opgravingscampagne 1984 te Neerharen-Rekem*, in AB, I,2, 1985, p. 53-62 ; IDEM, *De opgravingscampagne 1985 te Neerharen-Rekem*, in AB, II, 1, 1986, p. 23-26 ; IDEM, *Un village germanique de la seconde moitié du IVe siècle et du début du Ve siècle à Neerharen-Rekem (Limbourg)*, in *La civilisation mérovingienne dans le bassin mosan*, Luik, 1986, p. 101-110. G.D.B. R.N

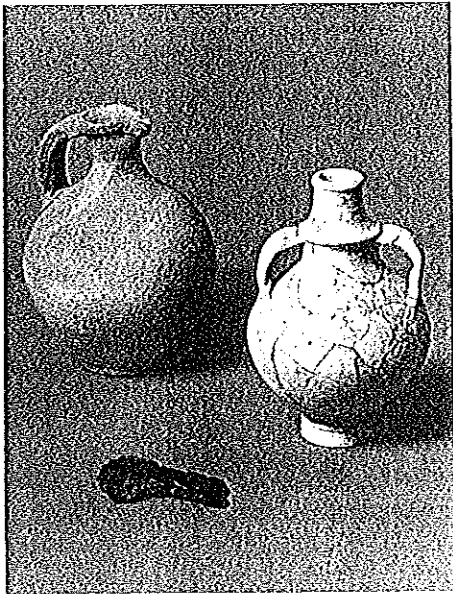
6. DE GERMAANSE AANWEZIGHEID OP DE STEDELIJKE NECROPOLEN.

6.1. Bonn / Bad Münstereifel-Kalkar.

Op de begraafplaatsen van Bonn vormen de wapengraven duidelijk een minderheid. Niettemin behoren enkele van deze bijzettingen tot de meest bekende krijgersgraven die in een stedelijke context gevonden werden.

Het mannengraf van de Jakobstrasse te Bonn dat in een west-oost georiënteerde sarcofaag bijgezet was, behoorde zonder twijfel toe aan een Germaanse krijger van het laat-Romeinse leger. De zilveren gordelgarnituren en de vergulde *fibula* kenmerken de overledene als een lid van de sociale bovenlaag die zeker een officiersrang bekleedde. Diezelfde indruk krijgt men ook bij het krijgersgraf dat bij de Kastellmauer in 1973 gevonden werd.

Op enkele kilometer van Bonn bij Bad Münstereifel-Kalkar werden bij een noodonderzoek zes graven met bijgaven vrijgelegd. Eén van deze bijzettingen bevatte een strijdbijl dat ongeveer op gordelhoogte naast de dode werd gevonden. Dergelijke graven, zowel binnen de stad Bonn als op het omringende platteland vormen in ieder geval een belangrijke indicatie voor het doordringen van Germaanse bevolkingsgroepen in deze regio.

Afb. 32

6.1.1. Bijgaven uit een krijgersgraf (afb. 32).

Bad Münstereifel-Kalkar (bij Bonn), graf 2.

Tweede helft van de IVe eeuw.

Opgraving : Landschaftsverband Rheinland, Bonn. Rheinisches Landesmuseum Bonn.

- Kruik uit aardewerk.
- Kruik uit aardewerk.
- IJzeren strijdbijl.

D. HAUPT, *Spät Römisches Grab mit Waffenbeigabe aus Bonn*, in *Archeologie en Historie*, Bussum, 1973, p. 315-326 ; W. JANSSEN, *Spät römische Gräber aus Bad Münstereifel-Kalkar*, in BJ, 177, 1977, p. 595-604 ; F.B.NABER, *Ein spätantikes Grab von der Rheinfront des Kastells Bonn*, in *Beiträge zur Archäologie des römischen Rheinlands*, 4, *Rheinische Ausgrabungen*, 23, 1984, p. 91-108.

6.2. Keulen.

Ook te Keulen vond men tot nog toe op verschillende plaatsen voorwerpen die in de IVe en de Ve eeuw kunnen gedateerd worden en die op een Germaanse herkomst wijzen. In vele gevallen gaat het om bijgaven uit verstoorde inhumatiegraven.

Een van de bekendste wapengraven uit Keulen lag op het grafveld "vor dem Severinstor" van waar ook talrijke andere laat-Romeinse graven afkomstig zijn. Het graf behoorde toe aan een Germaanse krijger die waarschijnlijk uit midden-Duitsland afkomstig was en die in het Romeinse leger dienst deed.

6.2.1. Bijgaven uit een krijgersgraf (afb. 33 en 34).

Keulen, necropool vor dem Severinstor.

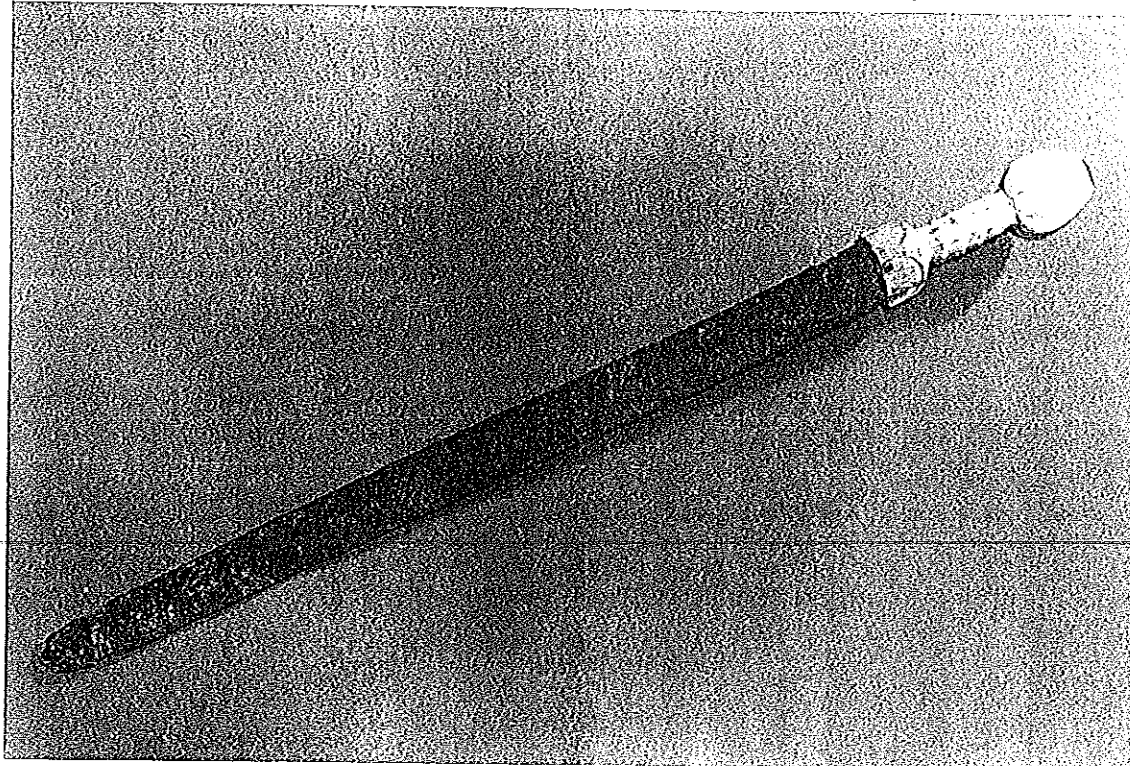
Eerste helft van de IVe eeuw.

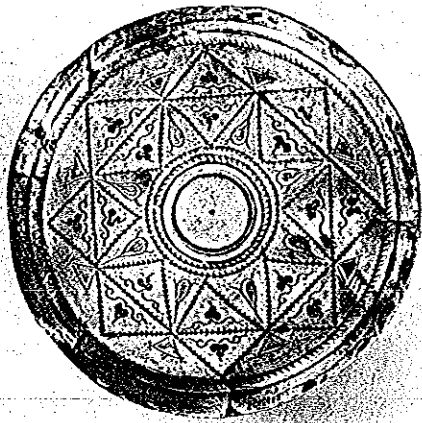
Rheinisches Landesmuseum, Bonn.

- Zilveren gordelgarnituur.
- IJzeren zwaard (spatha) met benen gevest. Hiertoe hoort ook een zilveren doosvormig eindbeslag van de zwaardschede, deels verguld en voorzien van nielloversiering (copie).
- Resten van een schildknop.
- Bronzen drieknoppenfibula.
- Glazen fles.
- Glazen beker.
- Terra sigillata-bord.
- Beker in zwart gevernist aardewerk en opschrift : *BIBAMUS PIE.*
- Drie kruiken uit aardewerk.

Afb. 33

G. BEHRENS, *Germanische Kriegergräber des 4. bis 7.*

Afb. 34

Jahrhunderts im Städtischen Altertumsmuseum zu Mainz, in *Mainzer Zeitschrift*, 14, 1919, p. 1 e.v.; K. BÖHNER, *Zur historischen Interpretation der sogenannten Laetengräber*, in *Jahrb.RGZM*, 10, 1963, p. 144 e.v.; Gallien in der Spätantike. Von Kaiser Constantin zu Frankenkönig Childerich, Mainz am Rhein, 1980, p.147.

6.3. Nijmegen.

De grondige verwoesting van de Nijmeegse binnenstad tijdens de tweede wereldoorlog bood aan de archeologen de gelegenheid hier een diepgaand archeologisch onderzoek door te voeren.

Reeds in 1947 trof men in de omgeving van de Broerstraat, de Mariëenberg, de Grutberg, de Pauwelstraat en de Nieuwstraat, het zuidelijk deel van de oude stad, sporen aan van een IVe eeuws grafveld dat vermoedelijk op dit ogenblik voor ongeveer de helft is opgegraven. Ongeveer 700 bijzettingen werden opgegraven en het is wel opvallend dat ondanks de dichte bewoning nog zoveel graven in een ongeschonden toestand tot ons zijn gekomen.

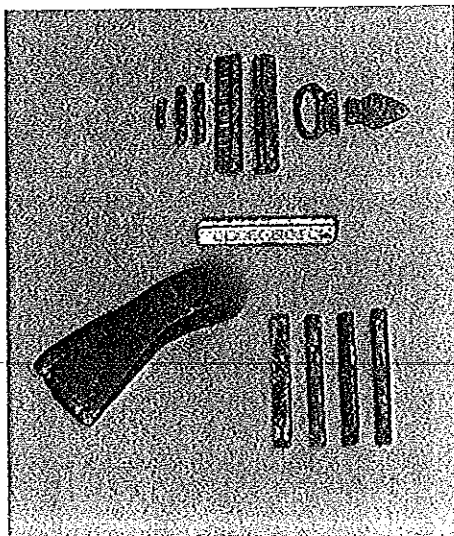
De graven bestonden in hoofdzaak uit inhumaties. Soms werd het lijk gewoon in een kuil bijgezet, vaak in een houten kist, één enkele keer in een sarcofaag. De doden werden vergezeld door een grote variatie aan grafgiften.

Eén van de interessante voorbeelden hiervan is het rijke meisjesgraf 46 uit de Nieuwstraat dat sieraden, vaatwerk en gebruiksvoorwerpen bevatte.

Graf D 159 van de Broerstraat bevatte de bijgaven van een Germaanse krijger uit de eerste helft van de Ve eeuw. Zijn gordelgarnituur bootst de grote mooie gordelgarnituren met kerfsnedeversiering uit de late IVe eeuw na. Deze overledenen behoorden tot een grote Germaanse bevolkingsgroep die in het laat-Romeinse *Noviomagus* gevestigd was en waarvan de mannen in het plaatselijke garnizoen hun militaire dienst vervulden.

Op chronologisch vlak stelt dit grafveld nogal wat problemen. Sluit deze necropool onmiddellijk aan bij de begraafplaats in west-Nijmegen die omstreeks 270 eindigt en hoe lang is het graf veld tijdens de Ve eeuw nog in gebruik? De antwoorden op deze vragen blijven nog niet zonder discussie.

Afb. 35

6.3.1. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 35).

Nijmegen, Broerstraat, graf D 159.

Eerste helft van de Ve eeuw.

Provinciaal Museum G.M.Kam, Nijmegen.

- Gordelgarnituren waarvan delen versierd met kerfsnedeversiering
- Bronzen pincel.
- IJzeren bijl.
- Fragmenten van vaatwerk.
- Kleine bronzen munten (verloren).

6.3.2. Bijgaven uit een meisjesgraf (afb. 36).

Nijmegen, Nieuwstraat, graf 46.

Eerste helft van de Ve eeuw.
Provinciaal Museum G.M.Kam, Nijmegen.

- Fragmenten van twee armbrustfibulae.
- Fragment van een schijffibula.
- Haarnaald.
- Deel van een bronzen siernaald met maanvormig sierstuk.
- Gesp.
- Bronzen ring.
- Metalen buisje gevuld met een organische stof.
- Ijzere schaar.
- Ijzere mes.
- Glasschaaltje met vlakke bodem.
- Kom uit terra nigra.
- Kom uit terra sigillata met radstempelversiering.
- Bord uit terra sigillata-imitatie.
- Kruik uit aardewerk.
- Denarius van Marcus Aurelius (161-180) voor Faustina.

H.W.BÖHME, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire*, München, 1974, p. 285-286 ; *Gallien in der Spätantike. Von Kaiser Constantin zu Frankenkönig Childerich*, Mainz am Rhein, 1980, p. 154-157.

Afb. 36

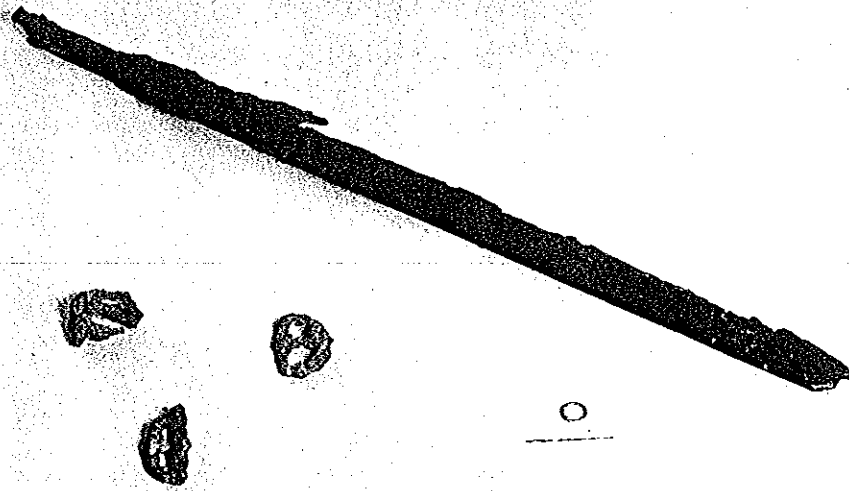
6.4. Tongeren

Tongeren bezit twee grote Romeinse grafvelden, namelijk in het noord-oosten en het zuid-westen van de stad. Het aantal Germaanse graven op deze twee grote necropolen van Tongeren is zeker niet overweldigend te noemen. Slechts in enkele graven verraden wapens, *fibulae* of haarspelden de vreemde afkomst

van de over ledenen. Niettemin laten deze vondsten er geen twijfel over bestaan dat hier stedelingen van Germaanse afkomst hun laatste rustplaats vonden. De wapengraven uit de IVe of begin van de Ve eeuw kenmerken zich niet enkel door de aanwezigheid van een ijzeren bijl. Een enkele maal treft men ook een spatha aan.

In een aantal gevallen onderscheidden deze bijzettingen zich door de aanwezigheid van bronzen onderdelen van gordelgarnituren of een drieknoppenfibula hetgeen ontegensprekelijk op de militaire status van de overledene wijst.

Tenslotte wordt het zeldzame voortbestaan van de brandritus te Tongeren zoals bv. de graven 21 en 29 van de zuid-westnecropool, ook in verband gebracht met de aanwezigheid van deze bevolkingselementen.

Afb. 37

6.4.1. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 37).

Tongeren (Koninksem), zuid-westnecropool, graf 10 (1964).

IVe eeuw.

Opgraving : Buitendienst Provinciaal Gallo-Romeins Museum.

Provinciaal Gallo-Romeins Museum, Tongeren.

- IJzeren zwaard. Op de kling ligt een ijzeren mesje vastgeroest. Naast het zwaard lagen in lijn ca. 18 ijzeren klinknageltjes, waarschijnlijk de resten van een schede in organisch materiaal.
- Onversierde ijzeren gesp met ovale beugel.
- Onversierde ijzeren gesp met smalle beugel.
- Onversierde ijzeren gesp met brede vierhoekige beugel.
- Bronzen ring.
- Bronzen naald.
- Geoxydeerde ijzeren spijkertjes van schoeisel.

6.4.2. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 38).

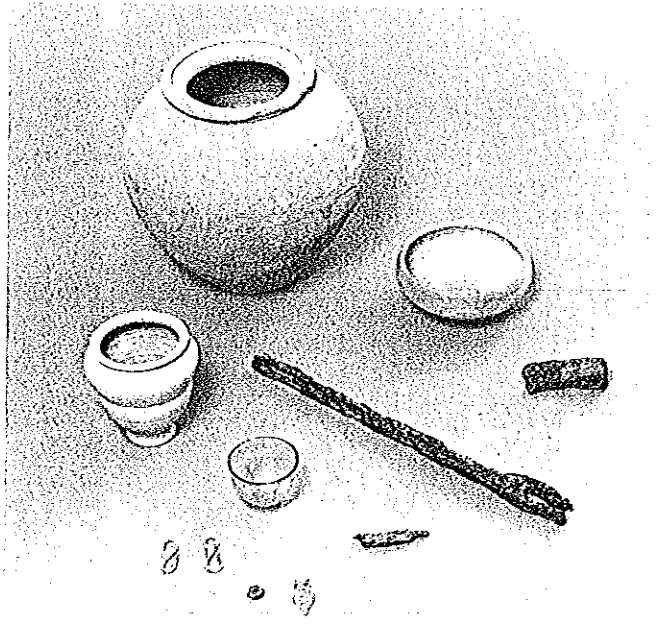
Tongeren, zuid-westnecropool, graf 29.

Derde kwart van de IVe eeuw.

Opgraving : Buitendienst Provinciaal Gallo-Romeins Museum.

Provinciaal Gallo-Romeins Museum, Tongeren.

- Ruwwandige kookpot in grijs aardewerk.
- Bekertje in helder olijfgroen glas.
- IJzeren bijl.
- IJzeren mesje.
- IJzeren smidstang.
- Twee bronzen S-vormige haken.
- Bronzen riemtong.
- Kom uit grijs aardewerk.
- Ingesnoerde beker in fijn grijs aardewerk.
- Kraal in donkerblauw glas versierd met lichtblauwe aders.

Afb. 38

6.4.3. Bijgaven uit een mannengraf (afb. I).

Tongeren, zuid-westnecropool, graf 99.

Midden van de IVe eeuw.

Opgraving : Buitendienst Provinciaal Gallo-Romeins Museum.

Provinciaal Gallo-Romeins Museum, Tongeren.

- Ruwwandige kookpot in grijsbruin aardewerk.
- Bronzen kan.
- Bronzen steelpan.
- Buikig flesje in broos olijfgroen glas (verbrijzeld).
- Twee cilindervormige flessen in olijfgroen glas.
- IJzeren bijl.
- Vergulde bronzen drieknoppenfibula.
- Geplateerde bronzen schaal.
- Eivormige beker in lichtgroen glas.
- Houten emmer met bronzen beslag.
- Schaal met ronde bodem in lichtgroen glas.
- IJzeren spijkertjes van schoeisel (in situ).

- Follis van Constantinus I Nicomedia (324-325).

W. VANVINCKENROYE, *Enkele Romeinse graven uit Tongeren, Tongeren, 1970* ; IDEM, *De Romeinse zuidwest-begraafplaats van Tongeren, Tongeren, 1984*.

6.5. Doornik.

Ten westen en ten zuiden van het laat-Romeinse Doornik liggen buiten de stadswallen meerdere uitgestrekte grafvelden met graven uit de IIIe tot de VIIe eeuw. Tijdens het archeologisch onderzoek op deze begraafplaatsen trof men verscheidene grafmobiliëren aan met een duidelijk Germaanse inslag. Hieronder bevonden zich meerdere wapengraven.

Eén van deze necropolen was gesitueerd op de linkerroever van de Schelde in het huidige "Parc de l'Hôtel de Ville". Het grafveld werd bij toeval blootgelegd tijdens graafwerken door het Duitse leger in 1917. Vanaf 1945 werden hier tijdens systematische opgravingen 51 inhumatiegraven onderzocht die allen dateerden van de IVe tot de VIIe eeuw. Eén graf op vijf bevatte geen mobiel en kan bijgevolg in de VIe eeuw gedateerd worden.

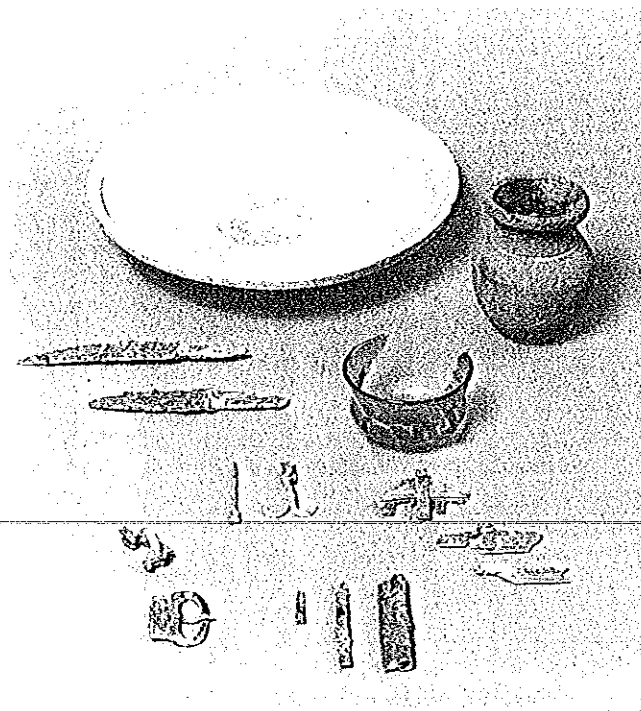
6.5.1. Bijgaven uit een mannengraf (afb. 39).

Doornik, "Parc de l'Hôtel de Ville", graf 2.

Einde van de IVe eeuw.

Musée d'Histoire et d'Archéologie, Doornik.

- Bord uit terra sigillata.
- Kruik in grijs aardewerk.
- Versierd glazen bekertje.
- Driehoekige benen kam.
- Bronzen gordelgarnituren.
- Stützarmfibula.

Afb. 39

- IJzeren bijl (verloren).
- Twee ijzeren messen (verloren).
- Muntstuk (verloren).

G. FAIDER-FEYTMANS, *Sépultures du IVe siècle à Tournai, in Latomus, 10, 1951, p. 29-52*; H.W. BÖHME, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire, München, 1974, p. 303-305*; Childéric - Clovis, 1500e anniversaire, 482-1982, Doornik, 1982, p. 45-46.

In 457 werd Childeric heer van een klein Salisch koninkrijk met als hoofdstad Doornik in de hoedanigheid van *foederatus*. Als bondgenoot van de Romeinen nam hij deel aan verscheidene veldtochten. Het is zeker dat deze expedities aan de zijde van de Romeinen Childeric territoriale winst opgeleverd hebben. Behalve deze enkele wapenfeiten schijnt Childeric echter geen beslissende rol gespeeld te hebben in de geschiedenis van Gallië. Toch mag het belang van deze vorst, als wegbereider voor de verwezenlijkingen van Clovis, niet onderschat worden. Na 470 vermeldt geen enkel document nog Childeric. Hij sterft in 481 of 482 te Doornik en wordt opgevolgd door Clovis die een veel grotere invloed zal hebben op het verloop van de gebeurtenissen. In die zin is het ook Clovis die een nieuwe periode in de geschiedenis zal inluiden. Het graf van Childeric, gelegen vlak bij de huidige St. Brice is een opmerkelijk voorbeeld van een militaire bijzetting. Het bevatte een belangrijke schat die getuigt van de rijkdom van de Frankische aristocratie in de tweede helft van de Ve eeuw. Dit graf werd bij toeval op 27 mei 1653 ontdekt. De wijze waarop dit gebeurde kan zeker niet ideaal genoemd worden. Het is in ieder geval niet ondenkbeeldig dat een aantal minder belangrijke stukken genegeerd en weggeworpen werden.

Kort na de ontdekking bestudeerde J.J. Chiflet het maximum van de voorwerpen die hij nog kon recupereren. Het resultaat van deze studie is de *Anastasis Childerici I Francorum Regis, sive Thesaurus sepulchralis Tornaci Nerviorum effusus, et commentario illustratus*. Deze publicatie is op dit ogenblik nog steeds de essentiële bron voor onze kennis van de schat. Sedert haar ontdekking gingen immers talrijke voorwerpen voor altijd verloren. Hetgeen rest wordt op dit ogenblik bewaard in het Cabinet des Médailles te Parijs. Voor de Fransen heeft deze schat een grote historische betekenis. De bijtjes speelden in de Franse geschiedenis immers een grote rol als symbool voor de legitimiteit van de macht. Zij werden aldus geplaatst op de purperen mantel van Napoleon tijdens diens keizerskroning op 2 december 1804. Zij zijn ook zichtbaar op het schilderij dat J.L. David aan deze gelegenheid wijdde en dat zich nu in het Louvre te Parijs bevindt. In 1983 waren het "Centre de Recherches d'Archéologie Nationale de l'UCL et la Société de Géologie, Préhistoire et Archéologie de Tournai" echter in staat de sector die ten tijde van Childeric als necropool

dienst deed, aan een grondig archeologisch onderzoek te onderwerpen. Meerdere graven kenmerkten zich door een grote rijkdom die misschien kan verklaard worden door de nabijheid van het graf van Childeric.

6.5.2. J.J. CHIFLET, *Anastasis Childerici I Francorum Regis*".

Officina Plantiana, Antwerpen. (afb. 40)

1655.

Museum Plantin Moretus, Antwerpen.

6.5.3. Bijgaven uit het graf van Childeric (afb. V-VII).

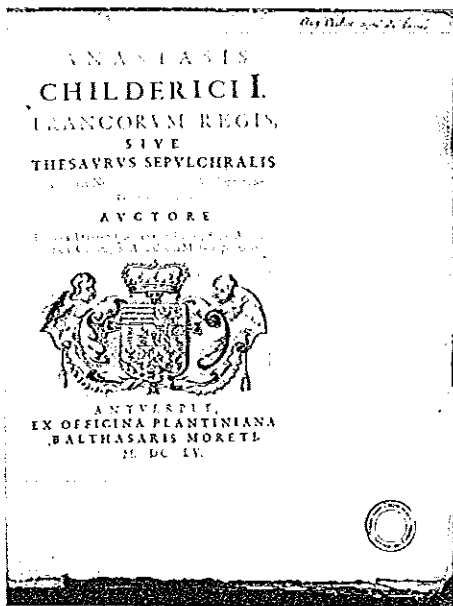
Doornik.

481 of 482.

Copie : Römisches Zentralmuseum, Mainz.

- Muntschat :
 - Meer dan 100 gouden munten, opgeborgen in een lederen beurs.
 - Ongeveer 200 zilveren Romeinse munten.
- Gouden zegelring met de afbeelding van Childeric met het opschrift : *CHILDERICI REGIS*.
- Gouden armband.
- Gouden drieknoppenfibula.
- Twee gouden bijtjes.
- Gouden stierenkop.
- Bol uit bergkristal.
- IJzeren spatha versierd met goud en cloisonné.
- Schede voor een scramasax, versierd met goud en cloisonné.
- IJzeren bijl.

Synthese : K. BÖHNER, *Childeric von Tournai*, in *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, 1980, p. 441 e.v.

Afb. 40

4. Noten

1. Vita Probi, XIII, 5. Voor de vertaling van de teksten werd telkens beroep gedaan op : W.J. DE BOONE, De Franken van hun eerste optreden tot de dood van Childeric, 1954.
2. Panegyrici Latini, XI (III), 5.
3. Panegyrici Latini, VIII (V), 8.
4. Panegyrici Latini, VIII (V), 21, 1.
5. Panegyrici Latini, VI (VII), 6. 6. Hieronymus, Chronicon ad annos 2357/8 = 341/2.
7. Hydatius, Fasti of Descriptio consulum ad annos 341/2.
8. Cassiodorus, Chronicon ad annum 344.
9. Ammianus Marcellinus, XVII, 8.
10. Panegyrici Latini, VI (VII).
11. Panegyrici Latini, IV (X), 18.
12. Ammianus Marcellinus, XVII, 2, 1.
13. Ammianus Marcellinus, XVII, 8.
14. Ammianus Marcellinus, XXVII, 8, 5.
15. Gregorius van Tours, Historia Francorum, II, 9.

5. Beknopte bibliografie

- H.W. BÖHME, Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire, München, 1974
- K. BÖHNER, Zur historischen Interpretation der sogenannten Laetengräber, in Jahrb. RGZM, 10, 1963, p. 144 e. V.
- R. BRULET, Les sites fortifiés ruraux du Bas-Empire et du Haut Moyen Age dans le bassin Mosan, in La civilisation mérovingienne dans le bassin mosan, Luik, 1986, p. 111-120.
- W.J. DE BOONE, De Franken van hun eerste optreden tot de dood van Childeric, Amsterdam, 1954.
- IDEM, De Franken, in Limburgs verleden, I, Maastricht, 1960, p. 165-190.
- A. DEMOUGEOT, A propos des lètes gaulois du IVe siècle, in Beiträge zur Alten Geschichte und deren Nachleben = Festschrift F. ALTHEIM, II, Berlin, 1970, p. 101-113.
- J. DHONDT, S.J. DE LAET & P. HOMBERG, Quelques considérations sur la fin de la domination romaine et les débuts de la colonisation franque en Belgique, in AC, 17, 1949, p. 133-156.
- Gallien in der Spätantike. Von Kaiser Constantin zu Frankenkönig Childrich, Mainz am Rhein, 1980.
- R. GÜNTHER, Laeti, Foederati und Gentilen in Nord- und Nordostgallien, im Zusammenhang mit der sogenannten Laetenzivilisation, in Zeitschrift für Archäologie, 5, 1971, p. 39-59.
- IDEM, Die Sozialen Träger der frühen Reihengräberkultur in Belgien und Nordfrankreich im 4/5 Jahrhundert, in Helinium 12, 1972, p. 268-272.
- F. LOT, La fin du Monde Antique et le début du Moyen Age, Parijs, 1927 (1968).
- J. MERTENS, Recherches récentes sur le Bas-Empire romain en Belgique, in Studien zu den Militärgrenzen Roms, III, Vorträge des 13. Internationalen Limeskongresses, Aalen, 1983, p. 192-199.
- H. ROOSENS, Laeti, Foederati und andere spätrömische Bevölkerungsniederschläge im belgischen Raum, in AB, 104, 1968.
- IDEM, Regards sur un demi siècle d'archéologie franque, in La civilisation mérovingienne dans le bassin mosan, Luik, 1986, p. 17-22.
- Childeric-Clovis, 1500e anniversaire, 482-1982, Doornik, 1982, (tentoonstellingskataloog).
- J. WERNER, Kriegergräber aus der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts zwischen Schelde und Weser, in BJ, 158, 1958, p. 372-413.
- E. WILL, Remarques sur la fin de la domination romaine dans le Nord de la Gaule, in Revue du Nord, 48, 1966, p. 517-534.
- E. ZÖLLNER, Geschichte der Franken bis zur Mitte des 6. Jahrhunderts, München, 1970.